

קהלת - רש"י

[א](#) [ב](#) [ג](#) [ד](#) [ה](#) [ו](#) [ז](#) [ח](#) [ט](#) [י](#) [יא](#) [יב](#)

קהלת פרק-א

[א] דברי קהלת. כל מקום שנאמר דברי אינו אלא דברי תוכחות, (דברים א) אלה הדברים אשר דבר משה, (שם לב) וישמן ישורון, (עמוס א) דברי עמוס (שם ד) שמעו את הדבר הזה פרות הבשן, (ירמיה א) דברי ירמיהו (שם לו) שאלו נא וראו אם יולד זכר וגו', (שמואל ב כב) אלה דברי דוד (שמואל ב כג) ובליעל כקוץ מונד כלהם, דברי קהלת, וזרח השמש, כל הנחלים הולכים אל הים, כינה את הרשעים בחמה ובלבנה וים שאין להם מתנת שכר כך שנויה בספרי ולמדתי משם שהענין מדבר ברשעים והמשילם לתגבורת החמה שסופה שוקעת, תוספי ד"א כל הנחלים הולכים אל הים מה ת"ל, בעובדי ע"א נאמר שוטים המשתחווים למים סבורים שיש בהם ממש לפי שרואין את הים הגדול שכל הנחלים הולכים בו והוא אינו מלא ואינן יודעין להבין כי אל המקום שהנחלים הולכים שם הם שבים ללכת שמימי הנהרו' ההולכ' לתוך הים הם המים עצמם שהלכו כבר הם נובעות מתחת התהום והולכים למעלה מן הקרקע עד הים וחוזרים ונובעים לפיכך אין הנהרות פוסקים ואין הים מלא ולא מפני שיש בהן ממש ע"כ : **קהלת.** על שם שקיהל חכמות הרבה וכן במקום אחר קוראו (משלי ל) אגור בן יקא שאגר כל החכמה והקיאה וי"א שהיה אומר כל דבריו בהקהל : **מלך בירושלם.** עיר החכמה : **[ב] הבל הבלים אמר קהלת.** קהלת קורא תגר ואומר על כל יציר' שבעת ימי בראשית [ד *] שהכל הבל של הבלים הוא : **הבל.** הבל נקוד חטף פתח לפי שהוא דבוק כלומר הבל שבהבלים שבעת הבלים כנגד מעשה שבעת ימי בראשית : **[ג] מה יתרון.** שכר ומותר : **תחת השמש.** תמורת התורה שהיא קרויה אור שנאמר (משלי ו) ותורה אור כל עמל שהוא מחליף בו את עסק התורה מה שכר בו : **[ד] דור הולך ודור בא.** כל מה שהרשע יגע ועמל לעשוק ולגזול אינו מבלה את מעשיו כי הדור הולך ודור אחר בא ונוטל הכל מיד בניו כענין שנאמר (איוב כ) בניו ירצו דלים : **והארץ לעולם**

עומדת. ומי הם המתקיימים הענויים הנמוכי המניעין עצמם עד לארץ כענין שנאמר (תהלים לז) וענוים ירשו ארץ ומדרש תנחומא אומר כל צדיקי ישראל נקראו ארץ, שנאמר (מלאכי ג) ואתם תהיו לי ארץ חפץ : **[ה]** **זרח השמש וגו', דור הולך ודור בא.** כאשר השמש תזרח שחרית ותשקע ערבית ותלך כל הלילה שואפת לשוב אל מקום אשר זרחה אתמול משם שתזרח גם היום : **[ו]** **הרוח.** רוחו של שמש טלני"ט בלעז כמו (יחזקאל א) אל אשר יהיה שם הרוח ללכת : **ועל סביבותיו שב.** גם מחר כל היקף וסובב שסבב אתמול הוא מקיף וסובב היום : **הולך אל דרום.** לעולם ביום : **וסובב אל צפון.** לעולם בלילה : **סובב סובב הולך.** אל פני מזרח ומערב שפעמים מהלכתן ביום פעמים מסבבתן בלילה, בתמוז מהלכתן ובטבת סובבתן, אף הרשעים כל מה ששמשן זורחת סופן לשקוע כל מה שהם הולכים ומתגברים סופם לשוב אל מקום צחנתם, ממקום הטנופת באו ולמקום הטנופת ילכו, וכן כל הנחלים הולכים אל הים והים איננו מלא לפי שאינן נשארים בתוכו כי ים אוקיינוס הוא גבוה מכל העולם כולו שנאמר (עמוס ח) הקורא למי הים וישפכם וגו', ומהיכן אדם שופך מלמעלה למטה והנחלים הולכים במחילות תחת ההרים מאוקיינוס וחוזרים ונובעים וזהו אל מקום שהנחלים הולכים שם הם שבים אף הרשע כל עומת שבא כן ילך : **[ח]** **כל הדברים יגעים וגו' : לא תשבע עין ולא תמלא אذن.** מוסב על מה יתרון אם מחליף הוא עסק התורה לדבר בדברים בטלים הרי הם יגעים ולא יוכל להשיג את כולם ואם במראי העין בא לעסוק עינו לא תשבע ואם בשמיעת אذن אזנו לא תמלא : **[ט]** **מה שהיה הוא שיהיה וגו'.** בכל מה שהוא למד בדבר שהוא חליפי השמש אין בו חידוש לא יראה אלא מה שהיה כבר שנברא בששת ימי בראשית, אבל ההוגה בתורה מוצא בה תמיד חדושי טעמים כענין שנאמר (משלי ה) דדיה ירווך בכל עת מה הדד הזה כל זמן שהתינוק ממשמש בו מוצא בו טעם, וכן מצינו במסכת חגיגה שאמר רבי אליעזר בן הורקנוס דברים שלא שמעתן און במעשה מרכבה : **[י]** **יש דבר.** בא לידך תחת השמש שיאמר לך האומר עליו ראה זה דבר חדש הוא ואינו חדש שכבר היה בעולמים שעברו לפנינו אלא שאין זכרון לראשונים לכך דומה להיות חדש, וגם לאחרונים שיהיו לאחרינו לא יהיה להם זכרון בדורות שיהיו לאחרונה להם, ומדרש אגדה דורשו כנגד אבוד זכר עמלק וסופו של זכר אדום למחות שנאמר (עובדיה א) ולא יהיה שריד לבית עשו : **[יב]** **אני קהלת הייתי מלך.** על כל העולם ולבסוף על ישראל ולבסוף על ירושלם לבדה ולבסוף על מקלי שהרי נאמר הייתי מלך בירושלם אבל עכשיו אינו מלך : **[יג]** **ונתתי את לבי לדרוש.** בתורה היא החכמה ולהתבונן בה על כל המעשה הרע האמור למעלה הנעשה תחת השמש ובינותי בה שהוא הענין הרע אשר נתן הקדוש ברוך הוא לפני בני האדם (דברים ל) את החיים ואת המות את הטוב ואת הרע : **ענין רע.** מנהג רע להם : **לענות בו.** להתנהג בו, ענין יש לפותרו לשון מעון ודירה ויש לפותרו לשון עיון ומחשבה וכן לענות בו : **נתן.** הניח לפניהם : **[יד]** **ורעות רוח.** שבר רוח כמו (ישעיה ח) רועו עמים וחתו, רוח טלני"ט סוף המעשה בא לידי כאב לב : **[טו]** **מעוות.** בחייו לא יוכל לתקון משמת מי שטרח בערב

שבת יאכל בשבת ורבותינו פירשו על הבא על הערוה והוליד ממזר או על ת"ח הפורש מן התורה שיהיה ישר מתחילתו ונתעוות : **וחסרון לא יוכל להמנות.** זה שחסר עצמו ממנין הכשרים לא יוכל להמנות עמהם בקבול שכרם : **[טז] דברתי אני עם לבי.** עכשו שירדתי מגדולתי אני נותן לבי לאמר מי יאמר עלי שאבא לידי מדה זו : אני הנה הגדלתי וגוי : **[יז] ואתנה.** עכשיו את לבי לדעת את טיב החכמה מה סופה ואת טיב ההוללות והסכלות, והוללות שיעמום וטירוף הדעת לשון ערבוב כמו (ישעיה א) מהול במים וסכלות שטות : **ידעתי.** עתה שגם החכמה יש בו שבר רוח כי ברוב החכמה אדם סומך על רוב חכמתו ואינו מתרחק מן האסור ובא רוב כעס להקב"ה אני אמרתי ארבה סוסים ולא אשיב את העם מצרימה ובסוף השיבותי אני אמרתי ארבה נשים ולא יסורו לבבי והרי נכתב עלי (מלכים א יא) נשיו הטו את לבבו וכן הוא אומר שעל רוב חכמתו הוא סמך ועשה כמה דברים שנאמר (משלי ל) נאום הגבר לאיתאאל לאיתאאל ואוכל :

קהלת פרק-ב

[א] אמרתי אני בלבי. הואיל וכן הוא אחדל לי מן החכמה ואעסוק במשתה תמיד : **אנסכה.** לשון מסך יין לשתות כמו (משלי ט) מסכה יינה עירוב יין במים לתקנו או עירוב בשמים ביין לקונדיטון : **וראה בטוב.** כמו וראות בטוב : **והנה גם הוא הבל.** שהרי ראיתי בנבואה שהרבה קלקולים באים מתוך שחוק, בלשצר מת מתוך משתה, אנשי דור המבול נשטפו מתוך רוב טובה שהשפעת להם : **[ב] לשחוק אמרתי מהולל.** מעורבת בבכי ואנחה : **ולשמחה מה זו.** טובה עושה הרי סופה תוגה : **[ג] תרתי בלבי.** חזרתי לתור בלבי להחזיק בכולן במשתה בחכמה ובסכלות ולמשוך ולעזן במשתה היין את בשרי, כל סעודת עונג קרויה על שם היין : **ולבי נוהג בחכמה.** אף אם בשרי נמשך ביין לבי מתגלגל בחכמה להחזיק בתורה : **ולאחוז בסכלות.** בדברים הדומים לי לסכלות שאמרתי עליהם (משלי לא) ואיתאאל ואוכל וכגון לבישת שעטנז וכלאי הכרם שהשטן משיב עליהם ואומות העולם משיבין עליהם וכן הוא אומר (להלן ז) טוב אשר תאחוז בזה, וגם על שאול שנדמה בעיניו סכלות להרוג מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק והיא מצות המקום וקורא אותה סכלות : **[ד] הגדלתי מעשי.** בימי גדולתי : **[ה] עץ כל פרי.** שהיה שלמה מכיר בחכמתו את גידי הארץ איזה גיד הולך אל כוש ונטע בו פלפלין איזה הולך לארץ חרובי ונטע בו חרובין שכל גידי הארצות באים לציון שמשם משתיתו של עולם שנאמר (תהלים נ) מציון מכלל יופי לכך נאמר עץ כל פרי במדרש תנחומא : **[ו] ברכות מים.** כמין ביברים של דגים שחופרין בקרקע : **[ח] וסגולת מלכים.** גנזי מלכי זהב וכסף ואבן יקרה שהמלכים מסגלים בגנזיהם : **והמדינות.** סגולת כל סוחרים : **שרים ושרות.** מיני

כלי זמר : **שדה ושדות**. מרכבות נוי עגלות צב ובלשון גמרא יש, שדה תיבה ומגדל : **[ט]** **אף חכמתי**. גם חכמתי לא הנחתי בשביל כל המעשים האלה ועמדה לי ולא שכחתי, ד"א עמדה לי לעזרה מכל אלה : **[י]** **לא אצלתי**. לא רחקתי להבדל מהם וכן (במדבר יא) ויאצל מן הרוח ויתן על הזקנים כמנורה שמדליקין ממנה נרות הרבה ואין אורה חסר כלום : **וזה היה חלקי**. ואחרי עשיתי כל אלה אין לי מכולם אלא זה, רב ושמואל חד אמר מקלו וחד אמר קידו, מקידה של חרש ששותין בה ויש פותרים ממדרש אגדה כל הענין בבתי מדרשות ותלמידים ובבתי כנסיות : **יער צומח עצים**. עמי הארץ למלאכת שדות וכרמים : **[יא]** **ופניתי**. עתה בכל מעשי ורואה אני שאין יתרון בהם כי מכולם אני חסר : **[יב]** **ופניתי אני לראות חכמה**. פונה אני מכל עסקי להתבונן בתורה והוללות וסכלות עונש עבירות : **כי מה האדם שיבא אחרי המלך**. להתחנן לו על גזרה שגזר עליו וכבר עשאוהו למעשה הגזירה לגזירה, טוב לו להתבונן תחלה במעשיו ולא יצטרך לבקש : **[יג]** **מן הסכלות**. הוא הרשע : **[יד]** **החכם עיניו בראשו**. בתחלת הדבר מסתכל מה יהא בסופו : וידעתי גם אני גם אני (ידעתי) אשר משבח את החכם מן הכסיל יודע (אני) ששניהם ימותו : **[טו]** **ואמרתי אני בלבי וגו'**. כלומר לפי ששניהם מתים שמא אהרהר בלבי מעתה כמקרה הרשע גם אני יקרני ולמה אהיה צדיק אז יותר : ודברתי בלבי שאם אהרהר כן הבל היא, כי אין זכרון החכם והכסיל שוין אחרי מותן לא יזכרו שניהם יחד שזה זכרונו לטובה וזה זכרונו לרעה : **[טז]** **בשכנר הימים הבאים הכל נשכח**. בשביל אשר אני רואה את הרשעים אשר היו כבר והצליחו מאד ובימים הבאים אחריהם נשכחה כל גבורתם והצלחתם : **ואיך ימות החכם עם הכסיל**. אני רואה הצדיקים מצליחים במיתתם ומועילים לבניהם כגון (ויקרא כז) וזכרתי אני את בריתי יעקב וגומר (ירמיה ב) זכרתי לך חסד נעורייך : **[יז]** **ושנאתי את החיים**. שהיה מתנבא על דורו של רחבעם שהיו רשעים : **[יט]** **גם זה הבל**. גם זה אחד מן ההבלי שנבראו בעולם שהחכם יגע והכסיל יורשו : **[כ]** **וסבותי אני ליאש**. שלא לייגע ולעמול : **[כא]** **כי יש אדם**. כמשמעו כפשוטו ומדרש אגדה בתנחומא מכנהו כלפי הקב"ה שנאמר בו (יחזקאל א) ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם : **שעמלו בחכמה**. שנאמר (משלי ג) ה' בחכמה יסד ארץ בדעתו תהומות נבקעו ולבריות שלא עמלו בו נתן חלק בו : **גם זה הבל ורעה רבה**. והם נעשו דור של הבל ורבה רעת האדם בארץ בדור המבול : **[כב]** **כי מה הוה וגו'**. כי מה מותר הוה לאדם בכל עמלו ושברון לבו בעמל ודאגה שהוא עמל ומניח לאחרים : **[כג]** **ענינו**. מנהגו גם זה אחד מן ההבלים הנוהגים לעולם : **[כד]** **אין טוב באדם**. בתמיה שיאכל ושתה והראה את נפשו טוב כלומר יתן לבו לעשות משפט וצדקה עם המאכל והמשתה וכן נאמר ליהוויקים (ירמיה כב) אביך הלא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה אז טוב לו : **[כה]** **כי מי יאכל וגו'**. למה לא אשמח בחלקי במאכל ומשתה מי ראוי לאכול את יגיעי ומי ימהר לבולעה מבלעדי : **חוץ ממני**. מבלעדי, זו מדת הרשעים היא שאוספים לצורך האחרים : **[כו]** **כי לאדם שטוב לפניו**. לפני האלהים הנזכר למעלה כי מיד האלהים היא : **נתן חכמה ודעת**

ושמחה. לב לעסוק בתורה ובמצות ולשמוח בחלקו במאכל ובמשתה וכסות נקייה : **ולחוטא נתן ענין.** מנהג דאגה לאסוף ולכנוס ולתת לטוב לפני האלהים כענין שנאמר (אסתר ח) ותשם אסתר את מרדכי על בית המן : **גם זה.** אחד מן ההבלים שנתנו לבריות שהם עמלים ואחר נוטל :

קהלת פרק-ג

[א] לכל זמן. אל ישמח האוסף בהון מהבל כי אם עכשיו הוא בידיו עוד ירשוהו צדיקים, אלא שעדיין לא הגיע הזמן כי לכל דבר יש זמן קבוע מתי יהיה : **לכל חפץ.** כל הדברים קרוים חפצים בלשון משנה : **[ב] עת ללדת.** לתשעה חדשים : **ועת למות.** קצב שנות של כל דור ודור : **עת לטעת.** גוי וממלכה : **ועת לעקור.** עת יבא להעקר : **[ג] עת להרוג.** אומה שלימה כשמגיע יום פקודתה כמו שנאמר (ישעיה סז) ושאריתך בחרב יהרג : **ועת לרפא.** שברם כענין שנאמר במצרים (שם יט) ושבנו עד ה' ונעתר להם ורפאם : **עת לפרוץ.** חומת העיר כשנגזר עליה שנאמר (נחמיה א) וחומות ירושלים מפורצות : **ועת לבנות.** שנאמר (עמוס ט) ובניתיה כימי עולם : **[ד] עת לבכות.** בתשעה באב : **ועת לשחוק.** לעתיד לבא שנאמר (תהלים קכז) אז ימלא שחוק פינו : **עת ספוד.** בימי אבל : **ועת רקוד.** בחתנים וכלות : **[ה] עת להשליך אבנים.** בחורי ישראל מושלכים (איכה ד) תשתפכנה אבני קדש : **ועת כנוס.** אותם מן הגולה (זכריה ט) והושיעם ה' אלהים ביום ההוא כצאן עמו כאבני נזר מתנוססות על אדמתו : **עת לחבוק.** (ירמיהו יג) כי כאשר ידבק האזור וגומר : **ועת לרחוק מחבק.** (ישעיה ו) וריחק ה' את האדם : **[ו] עת לבקש.** כענין שנאמר (יחזקאל לד) ואת האובדות אבקש, לענין נדחי ישראל : **ועת לאבד.** ועת שאבדם בגולה שנאמר (ויקרא כז) ואבדתם בגוים : **עת לשמור.** (במדבר ו) יברכך ה' וישמרך כשאתם עושים רצונו : **ועת להשליך.** (דברים כט) וישליכם אל ארץ אחרת : **[ז] עת לקרוע.** מלכות בית דוד (מלכים י) ואקרע את הממלכה וגומר : **ועת לתפור.** (יחזקאל ל לו) והיו לאחדים בידך ולא יחצו עוד לשתי ממלכות : **עת לחשות.** פעמים שאדם שותק ומקבל שכר שנאמר (ויקרא י) וידום אהרן וזכה שנתייחד הדבור עמו שנאמר (שם י) וידבר ה' אל אהרן יין ושכר אל תשת : **ועת לדבר.** (שמות טו) אז ישיר משה, (שופטים ד) ותשר דבורה, (הושע יד) קחו עמכם דברים : **[ח] עת לאהוב.** ואהבך : **ועת לשנא.** שנאמר (שם ט) כל רעתם בגלגל על כן שנאתים : **[ט] מה יתרון העושה.** מה יתרון של עושה רע בכל שהוא עמל גם הוא עתו יבא והכל אבד : **[י] הענין.** המנהג : **לענות.** להתנהג : **[יא] יפה בעתו.** בעת הטובה יפה הוא לבא תשלום שכר מעשה הטוב, ובעת הרעה ראויה היא לתשלום מעשה הרע : **גם את העולם נתן בלבם וגו'.** גם את חכמת העולם אשר נתן בלב הבריות לא נתן הכל בלב כל אחד ואחד אלא זה קצת וזה קצת

כדי שלא ימצא האדם את כל מעשה הקב"ה לדעת אותו ולא ידע את עת פקודתו ובמה יכשל כדי שיתן לב לשוב שידאג ויאמר היום או מחר אמותו ולכך כתוב כאן העלם חסר לשון העלמה שאם ידע האדם יום מיתתו קרובי לא יבנה בית ולא יטע כרם לכך הוא אומר שהכל יפה עשה בעתו זה שיש עת למיתה דבר יפה הוא שסומך האדם לומר שמא עדיין עת מיתתי רחוק ובונה בית ונוטע כרם וזו יפה שנעלם מן הבריות : **[יב] ידעתי**. עתה הואיל ונעלם עת הפקודה כי אין טוב בבריות כי אם לשמוח בחלקו לעשות הטוב בעיני בוראו בעוד שהוא חי : **[יג] וראה טוב**. תורה ומצות : **[יד] ידעתי כי כל אשר עשה**. הקב"ה במעשה בראשית הוא ראוי להיות לעולם ואין לשנותו לא בתוספת ולא בגרעון, וכשנשתנה, האלהי צוה ועשה שישתנה כדי שייראו מלפניו אוקיינוס פרץ גבולו בדור אנוש והציף שלישו של עולם והאלהים עשה שיראו מלפניו, שבעת ימים נשתנו הלוח חמה בדור המבול לזרוח במערב ולשקוע במזרח כדי שיראו מלפניו חמה חזרי לאחוריה עשר מעלות בימי חזקיהו ובימי אחז אביו נתקצר היום ונתרבה הלילה ביום מותו כדי שלא יהא נספד כל זה כדי שיראו מלפניו לפיכך אין טוב לאדם לעסוק אלא במצותיו ולירא מלפניו : **[טו] מה שהיה כבר הוא**. מה שהיה מלפנינו כבר הוא עשוי וראינוהו או שמענוהו מאחרים שראוהו ויש לנו להעיד עליו שראינו שהקב"ה מבקש את הנרדפים יעקב נרדף עשו רודף (מלאכי א) ואהב את יעקב ואת עשו שנאתי, מצרים רודפים את ישראל מצרים טבעו בים וישראל הלכו ביד רמה : **ואשר**. עתיד להיות עוד באחרונה הוא דוגמת מה שכבר היה, כאשר בראשונה כן באחרונה, אין הקב"ה משנה מדותיו בעולם : **והאלהים יבקש את נרדף**. ליפרע מן הרודף לפיכך מה יתרונו של עושה הרעה באשר הוא עמל הרי סופו להשתלם : **[טז] מקום המשפט וגו'**. ראיתי ברוח הקודש מקום לשכת הגזית בירושלם שהיתה (ישעיה א) מלאתי משפט שמה ישפטו רשע כמו שנאמר (מיכה ג) ראשיה בשוחד ישפטו וראיתי פורענותם : **מקום הצדק**. שער התוודך שהיה מקום חתוך הלכות שמה הרשע שם ישבו שרסכים רב סריס נרגל שראצר רב מג ונבוכדנצר וחיילותיו ודנין את ישראל ביסורים קשים ומשפטי מות : **שמה הרשע**. טעמו למעלה לומר שהוא שם דבר כמו הרשע (והיה ראוי לינקד בסגו"ל הרי"ש) אלא לפי שהוא סוף פסוק נהפך לינק"ד קמ"ץ גדול ואף על פי שבכל מקום לא מצינו לו עוד שמתהפך באתנחתא וסוף פסוק : **[יז] אמרתי אני בלבי וגו'**. לפיכך אני אומר את הכל שופט הקב"ה לאחר זמן ואף על פי שמתעכב הדבר סופו לבא אל שעתו, כי שעה יש לכל חפץ אף לפורענות, ולפקודת הדין יש עת מתי יבא : **ועל כל המעשה**. שעשה האדם שם ישפטוהו בבא עת הפקודה, שם באותו העת ניתן זמן לכל המעשה להשפט עליו אבי חוטרי מילי ואבי דרי חושבנא : **[יח] אמרתי אני בלבי**. בראותי זאת : **על דברת בני האדם**. שאחזו להם מדת גאות לנהוג שררה ורבנות בקטנים מהם : **לברם**. (ס"א לבררם) הקב"ה להודיעם שאין שררתם כלום, ולהראותם שהם ואף השרים והמלכים : **בהמה המה להם**. כשאר בהמה וחיה המה לעצמם : **[יט] כי מקרה בני האדם וגו'**. הוא טעם הדבר אשר נתן הקב"ה מקרה ופגע לבני

אדם ויש מקרה ופגע לבהמה ומקרה אחד לשניהם נתן, כי כשם שזה מת כך זה מת : **ומותר האדם מן הבהמה אין**. ויתרונו והצלחתו של אדם יותר מן הבהמה אינו נראה משמת כי הכל נהפך להיות הבל לשוב אל העפר : **[כא] מי יודע**. כמו (יואל ב) מי יודע ישוב מי הוא אשר מבין ונותן לב שרוח בני אדם היא העולה למעלה ועומדת בדין ורוח הבהמה היא היורדת למטה לארץ ואין לה ליתן דין וחשבון צריך שלא להתנהג כבהמה שאינה מקפדת על מעשיה : **[כב] וראיתי**. בכל אלה : **כי אין טוב**. לאדם : **מאשר ישמח האדם במעשיו**. ביגיע כפיו ישמח ויאכל ולא להרחיב כשאול נפשו לחמוד להתעשר להתרבות לא לו : **כי הוא חלקו**. יגיע כפיו הוא החלק הניתן לו משמים ובו ישמח : **כי מי יביאנו**. לראות לאחר שמת במה שיהיה לבניו אם יצליחו גם הם בעושר שאסף הוא והניח להם או לא יצליחו :

קהלת פרק-ד

[א] ושבתי אני ואראה. ברוח הקדש : **את כל העשקים**. הנעשים עשוקים בגיהנם במעשים אשר נעשים : **תחת השמש**. תחת חליפיה של התורה : **והנה דמעת העשקים**. בוכים על נפשותם העשוקות ביד מלאכי משחית ואכזרים וכן הוא אומר (תהלים פד) עוברי בעמק הבכא מעין ישיתוהו אלו יורדי גיהנם ואף מקרא זה כך נדרש בספרי : **ומיד עושקיהם כח**. עושקיהם מכריחים ותוקפים אותם בכח : **[ב] שכבר מתו**. עד שלא שלט בהם יצר הרע הזה לדחותם מן הקדוש ברוך הוא כגון אבות הראשונים שלא נענה משה אלא על ידיהם וכגון דוד אבי שלא נענתי אני בכ"ד רננות עד שאמרתי (ד"ה ב ו) זכרה לחסדי דוד עבדך : **[ג] עדן**. עדיין : **אשר לא ראה את המעשה**. ראיתי במדרש קהלת אלו תתק"עד דורות שקומטו להבראות ולא נבראו : **[ד] וראיתי אני את כל עמל**. הן העבירות שהן עמל בעיני הקב"ה : **ואת כל כשרון המעשה**. שאינו לשם שמי אלא לקנאת איש מרעהו ששניהם הבל : **כי היא קנאת איש**. אשר היא קנאת איש מרעהו : **[ה] הכסיל**. הרשע, חובק את ידיו ואינו יגע ואינו אוכל אלא מן הגזל : **ואוכל את בשרו**. ליום הדין שרואה צדיקים בכבוד והוא נידון כך נדרש בספרי : **[ו] טוב מלא כף נחת**. להיות קונה נכסים מעט ומיגיעו שיהא בהן נחת רוח ליוצרו : **ממלא חפנים**. נכסים הרבה בעבירה שהוא עמל ועצבות רוח לפני המקום : **[ז] תחת השמש**. כמו תחת השמים : **[ח] יש אחד ואין שני**. יש לך אדם שעושה דבריו ביחידי : **גם בן ואח אין לו**. אם ת"ח הוא אינו קונה לו תלמיד שהוא כבן ולא חבר שהוא כאח, ואם רווק הוא אינו נושא אשה להיות לו כאח לעזר ולהוליד בן, ואם סוחר הוא אינו קונה לו שותפים ויצא לדרך יחידי : **ואין קץ לכל עמלו**. יגע בגירסא ואם סוחר הוא עמל בפרקמטיא : **גם עיניו : לא תשבע עושר**. לא יהא שבע בטעמי תורה שהרבה תורה למד אדם מתלמידיו,

ולענין הממון רודף תמיד אחר הממון : **ולמי אני עמל**. מאחר שאיני מעמיד תלמידים ואיני נושא אשה להוליד בנים : **[ט] טובים השנים**. לכל דבר מן האחד לפיכך יקנה לו אדם חבר וישא אשה אשר יש להם יותר ריוח בעמלם, הרבה מלאכה נעשית בשנים שאין היחיד מתחיל בה לבדו : **[י] כי אם יפלו**. כמשמעו, ולענין המשנה אם תקפה עליו משנה שלו חבירו מחזיר' לו או אם יכשל ולא דקדק את אשר שמע מפי רבו בא חבירו ומעמידו על האמת : **ואי לו**. ואוי לו : **[יא] וחם להם**. כמשמעו ולענין זכר ונקבה מתחממים זה מזה ומולידים : **[יב] ואם יתקפו האחד**. אם באו לסטי' עליו לתקפו אם שנים הם יעמדו לנגדו וכ"ש אם ג' הם והחוט המשלש לא במהרה ינתק, ד"א מי שהוא ת"ח ובנו ובן בנו שוב אין תורה פוסקת מזרעו וכן הוא אומר (ישעיה נט) לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך, ד"א חוט המשולש במקרא ובמשנה ובדרך ארץ לא במהרה הוא חוטא, בפנים אחרים נדרש במדרש יש אחד ואין שני לו אבל אין סדר כל המקראות הללו מתיישב עליהם : **[יג] טוב ילד מסכן וחכם**. זה יצר טוב ולמה נקרא ילד שאינו בא באדם עד י"ג שנה : **מסכן**. שאין האיברים שומעים לו כמו ליצי"הר : **חכם**. שמשכיל את האדם לדרך טובה : **ממלך זקן וכסיל**. יצה"ר שהוא שליט על כל האיברים זקן שמשעה שנולד הוולד הוא נתון בו שנאמר (בראשית ד) לפתח חטאת רובץ : **וכסיל**. שמתעהו בדרך רעה כך נדרש במדרש : **אשר לא ידע להזהר עוד**. שהרי הזקין ואינו מקבל תוכחה : **[יד] כי מבית הסורים יצא למלך**. ממקום הטנופת וסרחון כדמתרגמינן ויבאש וסרי : **כי גם במלכותו**. משמלך באדם נולד הרש המסכן הטוב ממנו ובא מתוך טהרה ולא מתוך טנופת הרחם כך דרשוהו במדרש, ד"א כי טוב ילד מסכן וגומר כמשמעו, אשר לא ידע להזהר עוד שכבר הזקין ברשעו וכסילותו, כי מבית האסורים יצא למלך כי הילד המסכן סופו שיאמרו עליו שיצא למלך מתוך עוניו ומבית אסוריו שהרי סמ"ך של הסורים נקוד רפי והרי הוא כמו האסורים ס"א כמו (ישעיה יג) ולא יהל שם ערבי כמו יאהל שכן מצינו ביוסף שמלך מתוך יציאת בית האסורים, וכן דוד (שמואל ב ז) אני לקחתיד מן הנוה מאחר הצאן : **כי גם במלכותו נולד רש**. כי כשר והגון הוא שימלך כי גם במלכותו הוא נהפך ממנהג השררה ומקטין עצמו אצל החכמים כמדת הרשים, וכן (איוב יא) ועיר פרא אדם יולד שיהפך וישתנה לו ממה שהיה כעיר פרא ויעשה אדם : **נולד**. נעשה ולשון הוה הוא : **[טו] ראיתי את כל החיים וגו'**. מצאתי במדרש הספר הזה זה דור המבול שנאמר בהם (בראשית ו) ומכל החי : **עם הילד השני**. אשר יתקיים תחת אותו הדור שהם נח ובניו : **[טז] אין קץ לכל העם**. פרים ורבים היו יותר מדאי כמו שנאמר (איוב כא) זרעם נכון לפניהם אשה מתעברת ויולדת לשלשה ימים ישלחו כצאן עויליהם : **לכל אשר היה לפניהם**. אין קץ לכל טוב שהיה לפניהם והכל אבד וברגע שאול יחתו : **גם האחרונים**. דור הפלגה : **לא ישמחו**. גם הם בטוב הניתן בידם : **כי גם זה**. סופו של הבל ורעיון רוח כאשר אדם מהלך אחרי יצרו : **[יז] שמר רגלך : כאשר תלך אל בית האלהים**. היאך תלך אם תביא תודה ונדבת שלמים הוא הטוב : **ושמר**. עצמך שלא תצטרך בהבאת חטאות ואשמות : **וקרוב**. הוי לשמוע

דברי הקדוש ברוך הוא והוא טוב וקרוב להקדוש ב"ה : **מתת הכסילים זבח**. שיחטא ויביא קרבן : **כי אינם יודעים לעשות רע**. אין הכסיל מבין שהוא עושה רע לעצמו :

קהלת פרק-ה

[א] להוציא דבר לפני האלהים. לדבר קשה כלפי מעלה : **כי האלהים בשמים ואתה על הארץ**. ואפילו חלש מלמעלה וגבור מלמטה אימת חלש על הגבור וכל שכן גבור למעלה וחלש למטה : **[ב] כי בא החלום ברוב ענין**. כי דרך החלום לבוא ברוב הרהורים שאדם מעיין ומהרהר ביום ודרך קול כסיל לבוא ברוב דברים כי בהרבותו דברים מוציא קול של כסילות מפיו כי לא יחדל פשע לכך אני אומר יהיו דבריך מעטים : **[ג] אין חפץ בכסילים**. אין חפץ לפני הקב"ה ברשעים הנודרים ואין משלמים : **[ה] אל תתן את פיך**. בנדר : **לחטיא את בשרך**. שיפקוד העון על בניך : **ואל תאמר לפני המלאך**. שליח הבא לתובעך צדקה שפסקת ברבים : **כי שגגה היא**. בשגגה פסקתיה כסבור הייתי שהיה יכולת בידי ליתן : **וחבל את מעשה ידיך**. מצות שהיו בידך שעשית כבר אבדתם כך נדרש במדרש : **על קולך**. בשביל קולך : **[ו] כי ברוב חלומות וגו'**. אשר כל מה שיאמרו לך חלומות ונביאי הבל ודברים הרבה לפרוש מאת המקום : **כי את האלהים ירא**. הרי כי משמש בלשון אלא אל תשמע אל החלומות אלא את האלהים ירא : **[ז] אם עשק רש וגזל משפט וצדק וגו'**. אם תראה במדינה שהם עושקים את הרשים וגוזלים את המשפט ואת הצדק : **אל תתמה**. על חפצו של מקום כשיביא עליהם רעה : **כי גבוה מעל גבוה שומר**. ורואה את מעשיהם וגבוהים יש עליהם העושים שליחותו של מקום וידם תקיפה ליפרע מהם : **וגזל משפט**. גזל של משפט לפי שהוא דבוק הוא נקוד גזל פתח קטן שאם לא היה דבוק היה נקוד גזל קמץ, עניין אחר אם תראה שהם עושקים רשים וגוזלים משפט ורואה אתה צדק בא לעיר שהקב"ה משפיע להם טובה ואינו נפרע מהם אל תתמה על חפצו של מקום כי כן דרכו להאריך אפו : **כי גבוה מעל גבוה שומר**. ממתין עד שתתמלא סאתם : **וגבוהים**. יש לו עליהם ליפרע מהם בבא עת פקודתם כמו (איוב יד) ולא תשמור על חטאתי (ישעיה כז) שומר אמונים (בראשית לז) שמר את הדבר : **[ח] ויתרון ארץ בכל היא**. ויתרון של יושבי הארץ שהם מתגאים ומכעיסים למקום : **בכל הוא**. בכל דבר הוא עושה שליחותו ליפרע ואפילו על ידי יתושין כדרך שעשה לטיטוס : **מלך לשדה נעבד**. הקב"ה נעשה פועל לציון ליתבע עלבונה ממחריבה ולשלם שכרה לבוניה : **[ט] אוהב כסף לא ישבע כסף**. אוהב מצות לא ישבע מהם : **ומי אוהב בהמון**. מצות רבות : **לא תבואה**. ואין באחד מהם מצוה מסויימי' וניכרת כגון בנין בית המקדש ובית הכנסת וספר תורה נאה : **גם זה הבל**. כך נדרשים שני מקראות הללו במדרש ועוד פנים

אחרים הגונים אך זה הקדמתי לפי שהוא מענין וגבוהים עליהם שסמכן הכתוב יחד, ד"א ויתרון ארץ בכל היא, שכר עבודת האדמה חשוב הוא על הכל שאפ"י הוא מלך צריך הוא להיות נעבד לשדה אם עשתה הארץ פירות יש לו מה יאכל ואם לאו מת ברעב : **אוהב כסף לא ישבע כסף**. לא יאכל כסף : **ומי אוהב בהמון**. בממון : **לא תבואה**. שאינו אוסף לו פירות גם זה הבל, דבר אחר ויתרון ארץ בכל הוא, שכון של ישראל בכל דברי תורה הוא בין במקרא בין במשנה בין בגמרא : **מלך לשדה נעבד**. מלך במקרא ובמשנה עודנו צריך להיות נעבד לבעל גמרא שהוא מסדר לפניו הוראות איסור והיתר טומאה וטהרה ודינין : **אוהב כסף**. אוהב תורה אינו שבע בה : **והאוהב בהמון**. תורה : **לא תבואה**. שיש לו מקרא ומשנה ואין לו גמרא מה הנאה יש לו, כל אלו בויקרא רבה : **י** **ברבות הטובה**. כשישראל מטיבין מעשיהם : **רבו אוכליה**. מתן שכר המצות : **ומה כשרון לבעליה**. להקב"ה בכל הטבת מעשיהם : **כי אם ראות**. עיניו. שרואה שהם כפופים לו ונחת רוח לפניו שאמר ונעשה רצונו וכן לעניין הקרבנות : **ברבות הטובה רבו אוכליה**. שמביאים נדבות הרבה רבו הכהנים אוכליה : **ומה כשרון לבעליה**. לפני הקב"ה : **כי אם ראות עיניו**. שאמר ונעשה רצונו : **יא** **מתוקה שנת העובד**. עובד האדמה ישן וערבה שנתו עליו בין שהוא אוכל מעט ובין שהוא אוכל הרבה כי כבר הורגל בכך : **והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון**. ושובע נכסים של עשיר בעל פרקמטיאות הרבה אינו מניח לו לישון כל הלילה מהרהר בהן, דבר אחר מתוקה שנת העובד את האלהים, אם מעט ימי שניו ואם הרבה ימי שניו יאכל שכרו המועט כמרובה, משה פירנס את ישראל מי שנה ושמואל הנביא פירנסם עשר שנים ושקלן הכתוב זה כזה שנאמר (תהלים צט) משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו וגו' כך נדרש בתנחומא : **והשבע לעשיר**. בעל שמועות : **איננו מניח לו לישון**. בקבר שנאמר (שיר ז) דובב שפתי ישנים כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפיו שפתותיו דובבות בקבר : **יב** **עושר שמור לבעליו לרעתו**. כעשרו של קרח שעל ידי כן נתגאה וירד לשאול : **יג** **ואין בידו מאומה**. אף זכות אבות : **יד** **ומאומה לא ישא בעמלו**. כשימות לא ישא בידו שום זכות צדקה שעשה בממונו בחייו כל עומת שבא אותו הממון כן הלך : **טז** **וחליו**. כמו וחולי והו"יו יתירה כמו וי"ו של (תהלים קד) חיתו יער : **יז** **לאכול ולשתות ולראות טובה**. לעסוק בתורה שהיא לקח טוב ואל יקבץ הון רב אלא בחלק הניתן לו ישמח כי הוא חלקו : **יח** **והשליטו לאכל ממנו**. בחייו : **לשאת את חלקו**. במותו שיזכהו לעסוק בתורה ובמצות בחייו כדי שיקבל שכר : **יט** **כי לא הרבה**. שאין אורך ימים בעולם הזה : **יזכר את ימי חייו**. כי מעט הם ולא הרבה ולמה יטרח לאסוף הון יטרח בדבר העומד לו לעולם הבא בחייו : **כי האלהים מענה וגו'**. הקב"ה עדות קבועה לזה לעולם : **בשמחת לבו**. ששמח לעשות טוב בחייו וראיתי במדרש זה אלקנה שמדריך את ישראל לעלות לשילה ברגלים ובדרך שמעלה אותן לשנה זו לא היה מעלה אותן לשנה האחרת כדי לפרסם הדבר ולהרגילים לפיכך יחסו הכתוב ועלה האיש ההוא מעירו וגומר, ואומר אני שהמדרש הזה סוף המקרא הוא כי האלהים מענה בשמחת

לבו זה אלקנה שקבע לו הקב"ה בכתובים והעיד עליו (שמואל א יא) ועלה האיש ההוא מעירו : **מענה**. נקוד פתח קטן לכך אני מפרשו שם דבר כמו (איוב לב) כי אין מענה בפי שלשת האנשים : **בשמחת לבו**. שהיה שמח ברגל :

קהלת פרק-ו

[א] ורבה היא על האדם. בהרבה בני אדם היא נוהגת : **[ב] עושר ונכסים**. לפי פשוטו כמשמעו : **ולא ישליטנו האלהים לאכול ממנו**. שיהא שמח בחלקו למצוא קורת רוח בעשרו כי שואף לעשות ולהרבות הון כענין שנאמר (חבקוק ב) והוא ימות ולא ישבע וגם לא ישליטנו לעשות צדקה לאכול הימנה לעתיד ואיש נכרי יטול אותו ממון ויעשה בו צדקה ויהנה ממנו, ומדרש אגדה בדברי תורה : **עושר ונכסים וכבוד**. מקרא משנה ואגדה : **לא ישליטנו**. שלא זכה לגמרא ומתוך כך אין הנאה ממנו בשום דבר הוראה : כי איש נכרי יאכלנו זה בעל הגמרא : **[ג] אם יוליד איש מאה**. בניס : **ורב שיהיו ימי שניו**. (ורב הון וכל טוב ימי שניו) שלו, ורב לשון די, די לכל טובה : **ונפשו לא תשבע**. מאותה הטובה שאינו שמח בחלקו להתקרר רוחו במה שבידו : **וגם קבורה לא היתה לו**. פעמים שנהרג וכלבים אוכלים אותו וכל הדברים האלו נמצאו באחאב שהוליד בניס הרבה וממונו הרבה והיה חומד של אחרים ולא מצא קורת רוח בממונו וכלבים אכלוהו : **טוב ממנו הנפל**. של אשה כי הנפל בהבל בא והלך ולא ראה טובה ולא נתאוה לה ואין לו להצטער : **[ד] ואילו חיה**. ואם חיה אלפים שנה מה יתרון לו הואיל וטובה לא ראה הלא סופו לשוב אל העפר כשאר העניים : **[ה] כל עמל האדם**. בשביל פיהו הוא שיהנה ויאכל בעולם הזה והבא וזה לא נהנה בחייו : **וגם הנפש לא תמלא**. בתמיה כלומר וזה אפי' תאותו לא מלאה בהנאה מועטת כמו (שמות טו) תמלאמו נפשי לשון השגת תאוה, ואחרי שכן הוא : **[ו] מה יותר לו**. בחכמתו משאם היה כסיל : **ומה לעני**. חסרון מן העשיר שאין לו קורת רוח גם הוא יודע להלוך בארץ אצל החיים, ד"א וגם הנפש לא תמלא לעולם הבא שהרי לא עשה מעשים טובים בחייו : **[ז] טוב מראה עינים מהלך נפש**. טוב היה והוכשר לזה לראות עושרו למראה עיניו ממאכל ומשתה ההולך בנפש, דבר אחר טוב מראה עינים מהלך נפש טוב היה לזה והוכשר ללכת אחר עיניו לגזול ולעשוק מהילוך נפשו שלא נתן לב היכן נפשו תלך כשימות : **גם זה הבל**. הוא הניתן לרשעים : **[ח] מה שהיה כבר נקרא שמו**. חשיבות וגדולה שהיתה לו בחייו, כבר נקרא שמו כלומר כבר היה ועבר כבר יצא לו שם בשררה ועתה חלף ונודע שהוא אדם ולא אל וסופו שמת ולא יוכל לדין עם מלאך המות שהוא תקיף ממנו : **[יא] כי יש דברים הרבה**. שנתעסק בהן בחייו כשחוק המלכים קופים ופילים ואריות הכל הרבו לו ומה יותר לו משמת : **[יב] כי מי יודע**. כי

מי אשר יודע מעשים טובים ומה לאדם לעשות בחייו שיהיו טובים לו לעולם הארוך : **מספר ימי חיי הבלו**. שהם מעט מספר : **ויעשם**. לאותם מעשים בשעה מועטת שהוא חי שהוא זמן קצר כצל עוף העובר ואף על פי שאמר שלמה כצל סתם ולא פירש אם צל דקל אם צל כותל שהם קבועים כבר פירשו דוד אביו (תהלים קמד) ימיו כצל עובר זהו צלו של עוף הפורח כך נדרש במדרש : **אשר מי יגיד לאדם**. במה יתקיים הון שקבץ מעושק לבניו אחריו תחת השמש :

קהלת פרק-ז

[א] טוב שם משמן טוב. יפה לאדם שם טוב משמן טוב, וביום המות טוב השם מיום הולדו לכך הוקש שם טוב לשמן יותר משאר משקין שהשמן אתה נותן לתוכו מים והוא צף ועולה וניכר אבל שאר משקין אתה נותן לתוכן מים והם בולעים, טוב שם משמן טוב שמן טוב יורד למטה שנאמר (תהלים קלג) כשמן הטוב היורד על הזקן שם טוב עולה למעלה שנאמר (בראשית יב) ואגדלה שמך, שמן טוב לשעה ושם טוב לעולם שנאמר (תהלים עב) יהי שמו לעולם, שמן טוב הולך מקיתון לטרקלין ולא יותר ושם טוב לסוף העולם אמר רבי יהודה ברבי סימון מצינו בעלי שמן טוב נכנסו למקום החיים ויצאו שרופי והם נדב ואביהוא שנמשחו בשמן המשחה ומצינו בעלי שם טוב שנכנסו למקום המיתה ויצאו חיים חנניה מישאל ועזריה שיצאו מכבשן האש : **ויום המות מיום הולדו**. נולדה מרים אין הכל יודעין מה היא מתה נסתלקה הבאר וכן אהרן בעמוד ענן וכן משה במן : **[ב] טוב ללכת אל בית אבל**. מדה הנוהגת בחיים ובמתים : **מלכת אל בית משתה**. שהיא מדה שאינה נוהגת אלא בחיים : **באשר הוא סוף כל האדם**. בשביל שהאבל הוא סוף כל האדם סופו של כל אדם לבא לידי כך לפיכך החי יתן אל לבו כל מה שאגמול חסד עם המת אצטרך אני שיגמלו לי במותי דידל ידלוניה דיטען יטענוניה דיספד יספדוניה דיילוה ילויניה, ד"א באשר הוא סוף כל האדם שהמיתה היא סוף כל ימי האדם ואם לא עכשיו גומל לו חסד לא יגמול לו עוד אבל בית המשתה זימנו ולא הלך יוכל לומר לו סופך שיוולד לך בן ושם אהיה עמך תבא לך שמחת חתונת בניך ושם אלך : **והחי יתן אל לבו**. הדבר הזה שאם לא עכשיו יגמול לו חסד לא יגמול לו עוד : **[ג] טוב כעס משחוק**. מי שרודפת מדת הדין אחריו אל יצטער טוב היה להם לדור המבול אם הראה הקב"ה פנים זעומות על עבירות שבידם משחוק ששחק עמהם שאילו הראה להם קימעא רוע פנים היו חוזרים למוטב, טוב היה לאדוניהו אם עצבו אביו על כל עבירה שהיה עושה משחוק שהראה לו ובסוף נהרג עליו : **ייטב לב**. יהפוך לב האדם להטיב דרכיו : **[ד] לב חכמים בבית אבל**. מחשבתם על יום המיתה : **ולב כסילים בבית שמחה**. אין חרדים מיום המיתה ולבם בריא כאולם : **[ו] כי כקול הסירים**. עצי קוצים אשפיינש בלעז : **תחת**

הסיר. תחת סיר נחשת הכפוי על תבערת קוצים והם מקשקשים לתוכה אמר רבי יהושע בן לוי כל קיסיא כד אינון דלקין לית קלהון אזיל ברם הלין סירייתא קלהון אזיל למימר אף אנן מן קיסיא מודיעים אף אנו מן העצים ויש צורך בנו אף הכסילים מרבים דברים לומר גם אנו מן החשובים : **גם זה הבל**. ועמל הוא שמסר הקב"ה לבריות להיות יגעים ומקנתרים בהם : **[ז] כי העושק יהולל חכם**. כשהכסיל מקנתר את החכם מערבב דעתו וגם הוא נכשל דתן ואבירם קנתרו את משה לומר (שמות ה) ירא ה' עליכם וישפוט וגומר וערבבוהו ואבדו את לבו וגרמו לו שהקפיד כנגד הקב"ה ואמר (שם ה) והצל לא הצלת את עמך ונענש בדבר שהשיבו עתה תראה ולא תראה במלחמת ל"א מלכים : **לב מתנה**. לב חכמה שהיא מתנה לאדם שנאמר (משלי ב) כי ה' יתן חכמה : **עושק**. לשון ריב וקנתורין יש פנים אחרים אך מפרידין המקראות זו מזו וכי האמור בראש המקרא מוכיח שמחובר למקרא שלפניו : **[ח] טוב אחרית דבר מראשיתו**. כמשמעו בראשית הדבר אין אנו יודעים מה יהא בסופו אבל כשאחרי' טוב נגמר בטובה, דבר אחר טוב אחרית דבר מראשיתו בזמן שהוא מראשיתו טוב שנתכוונו לטובה כשהתחילו בו רבי מאיר הוי קאים ודריש כוליה מילתא באלישע בן אבויה במדרש קהלת : **ארץ רוח**. המאריך רוגזו ואינו ממהר לריב : **[ט] אל תבהל**. אל תמהר : **[י] אל תאמר מה היה שהימים וגו'**. אל תתמה על הטובה שהיתה באה על הצדיקים הראשונים כדור המדבר ודורו של יהושע ודורו של דוד : **כי לא מחכמה שאלת**. שהכל לפי זכות הדורות : **[יא] טובה חכמה וגו'**. חכמתם עמדה להם עם נחלת זכות אבותם כי טובה היא החכמה : **ויותר לרואי השמש**. יתרון היא החכמה לכל הבריות : **לרואי השמש**. הן כל הבריות כדתנן הנודר מרואי החמה אסור אף בסומין לא נתכוון זה אלא במי שהחמה רואה אותו : **[יב] כי בצל החכמה בצל הכסף**. כל מי שישנו בצל החכמה ישנו בצל הכסף שהחכמה גורמת לעושר שיבא : **ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה**. ועוד החכמה יתירה על הכסף שהחכמה תחיה בעליה : **[יג] ראה את מעשה האלהים**. היאך הוא מתוקן הכל לפי הפעולה של אדם גן עדן לצדיקים וגיהנםם לרשעים ראה לך באיזה תדבק : **כי מי יוכל לתקן**. לאחר מיתה את הדבר אשר עותו בחייו : **[יד] ביום טובה היה בטוב**. ביום שיש בידך לעשות טובה היה בעושי הטובה : **וביום רעה ראה**. כשתבוא הרעה על הרשעים אתה תהיה מן הרואים שנאמר (ישעיה סו) ויצאו וראו בפגרי האנשים וגו' ולא תהיה מן הנראים והיו דראון לכל בשר : **גם את זה לעמת זה**. הטובה ושכר פעולתה לעמת הרעה ושכר פעולתה : **שלא ימצא האדם אחריו מאומה**. להרהר אחריו של הקב"ה : **[טו] יש צדיק אובד בצדקו**. אע"פ שהוא אובד עודנו עומד בצדקו מעשה ביוסף בן פנחס הכהן שעלתה נימא ברגלו קראו לרופא לחתוך רגלו אמר לו כשאתה מגיע לחוט השערה הודיעני וכן עשה קרא לחוניא בנו אמר לו בני עד כאן היית חייב ליטפל בי מכאן ואילך אין אתה חייב ליטפל בי שאין כהן מטמא לאבר מן החי מאביו : **[טז] אל תהי צדיק הרבה**. כשאול שדימה להיות צדיק וריחם על הרשעים : **ואל תתחכם יותר לדון ק"ו של שטות ומה על נפש אחת אמרה תורה הבא**

עגלה ערופה וכו' : **[יז]** **אל תרשע הרבה**. אפי' רשעת מעט אל תוסיף להרשיע [ר *] : **למה תמות בלא עתך**. כשאל שנאמר (ד"ה א י) וימת שאול במעלו אשר מעל בנוב עיר הכהנים ובעמלק : **[יח]** **טוב אשר תאחז בזה וגו'**. אחוז בצדק וברשע אם אמר לך הנביא הצדיק דבר שהוא דומה לך לרשע כגון שאמר שמואל לשאול אל יקל בעיניך לפקפק בו : **יצא את כולם**. ידי שניהם לקיים הצדק והרשע כהלכתן : **[יט]** **החכמה תעוז לחכם**. לפי שאמר אל תרשע הרבה אם רשעת מעט אל תוסף עליו אלא פשפש במעשיך ותהא תוהא על החטא אמר החכמה תעוז לחכם שהיא יועצתו לשוב בתשובה : **מעשרה שליטים**. מצינו ביאשיהו שהעיד עליו הכתוב (מלכים ב כג) וכמוהו לא היה לפניו מלך וגו' הרי עמדה לו חכמתו שפשפש במעשיו וטוב לו מעשרה מלכים שהרשיעו ולא שבו מדרכם : **אשר היו בעיר**. בירושלים רחבעם אביה אחזיה יואש אחרי מות יהוידע אמציה אחז מנשה אמון יהויקים צדקיהו : **[כ]** **כי אדם אין צדיק בארץ**. לפיכך צריך לפשפש במעשיו : **[כא]** **גט לכל הדברים וגו'**. לפי שנדבר בשאול שקבל לשון הרע על נוב עיר הכהנים ועליו נאמר אל תרשע הרבה אמר גם לכל הדברים אשר ידברון אליך הולכי רכיל אל תתן לבך לקבלן : **אשר לא תשמע את עבדך מקללך**. אין טוב אשר תטה אזנך לשמוע את עבדך מקללך. ד"א מעשרה שליטים אלו עשרה דברים המחייבים את האדם, שתי עיניו מראין אותו דברי עבירה, שתי אזניו משמיעין אותו דברים בטלים, שתי ידיו שגוזל וחומס בהן שתי רגליו שמוליכין אותו לדבר עבירה, ופיו ולבו, ד"א החכמי תעוז לחכם זה נח מעשרה שליטים מעשרה דורות שלפניו, ד"א לחכם זה אברהם מעשרה שליטים מעשרה דורות שלפניו, ד"א לחכם זה יוסף מעשרה שליטים אלו אחיו, ד"א לחכם זה משה עשרה שליטים עשרה דברים המשמשין את הגוף ע"י מאכל מן פומא לוושטא מן וושטא לכרסא וכו' כדאיתא במדרש קהלת וחכמתו עמדה לו למשה שלא נצטרך למאכל ארבעים יום וארבעים לילה, כל הפנים הללו במדרש ואיני יכול ליישב עליהן מקרא שלאחריו כי אדם אין צדיק בארץ כל זה נסיתי בחכמה מוסב על מקראות שלמטן (ס"א ולא ודוק) ועל שלמעלן : **[כב]** **נסיתי בחכמה**. בתורה : **אמרתי אחכמה**. לדעת את החכמה : **והיא רחוקה ממני**. ומה היא זו : **רחוק מה שהיה**. את הדברים הרחוקים שהיו ביצירת בראשית : **[כג]** **ועמוק עמוק**. הוא מי ימצאנו שאין לי רשות להרהר בהן מה למעלה ומה למטה מה לפניו ומה לאחור : **[כד]** **ועוד סבותי**. לדעת ולתור ולבקש חכמת פרשת פרה אדומה וחשבון קץ הגאולה : **ולדעת רשע כסל**. לעמוד על סוף דעתה של מצותה וסכלות הוללות מעורבב ומשועמם שבה : **[כה]** **ומוצא אני מר ממות**. שהיא קשה מעשרה דברים הקשים שנבראו בעולם כדאיתא בבבא בתרא בהשותפין ומוצא אני מר וקשה ממנה את האשה זו המינות : **וחרמים לבה**. לשון מכמורת כמו (חבקוק א) יגורוהו בחרמו יאספהו במכמורתו : **אסורים ידיה**. ומשהחזיקה באדם הרי הוא כנקשר בקשורי עבותות : **אסורים**. שם דבר של קשורים כמו (שופטים טו) וימסו אסוריו קשריו כן פירשו מנחם : **[כז]** **ראה זה מצאתי אמרה קהלת אחת לאחת למצא חשבון**. כל המצות שהצדיקים עושים והעבירות שהרשעים עוברים

נמנים לפני הקב"ה אחת על אחת עד שמצטרפות לחשבון גדול כך פירשו רבותינו במסכת סוטה : **אמרה קהלת**. אמרה קבוצת החכמה ואמרה נפשו המשכלת המקבצת החכמה : **קהלת**. לשון נקבה הוא וכשהוא אמרו בלשון זכר מוסב על הקובצה והוא שלמה, ובמדרש מצינו אמר רבי ירמיה בן אלעזר רוח הקדש פעמים משיחה בלשון זכר ופעמים משיחה בלשון נקבה כתוב אחד אומר (תהלים ע) עזרי ומפלטי לי וכתוב אחד אומר (שם מ) כי אתה עזרתי, כתוב אחד אומר (נחום ב) קול מבשר וכתוב אחד אומר (ישעיה ח) קול מבשרת ציון : **[כת] אשר עוד בקשה נפשי**. לבד אלה האמורים למעלה שבקשתים ולא מצאתים בקשה עוד נפשי כשרה בנשים ולא מצאתי כי כולן דעתן קלה עליהן : **אדם אחד מאלף מצאתי**. בנוהג שבעולם אלף נכנסים למקרא אין יוצאים מהם להצליח שראוייה למשנה אלא מאה ואותם מאה שנכנסו למשנה אין יוצאים מהם לגמרא אלא עשרה ואותן עשרה שנכנסין לגמרא אין מצליח מהם אלא אחד להוראה הרי אחד מאלף : **ואשה בכל אלה**. אפילו באלף לכך אתה צריך להזהר בה : **[כט] לבד ראה זה מצאתי**. שבאה לעולם תקלה על ידה : **אשר עשה**. הקב"ה את האדם הראשון ישר : **והמה**. משנזדווגה לו חוה אשתו ונעשו שנים ונקראו המה : **בקשו חשבונות רבים**. מזימות ומחשבות של חטא כך נדרש במדרש :

קהלת פרק-ח

[א] מי כהחכם. מי בעולם חשוב כאדם חכם : **ומי יודע פשר דבר**. פשרון של דבר, כמו שמצינו בדניאל מתוך חכמתו שהיה חכם ביראת שמים נתגלו לו רזי פשרין, מי כמשה עושה פשרים בין ישראל לאביהם שבשמים : **ועוז פניו ישונא**. משאר הבריות עד (שמות לד) כי יראו מגשת אליו כי קרן עור פניו : **[ב] אני פי מלך שמור**. לפיכך אני צריך ונכון לשמור פי מלכו של עולם שהיא הטובה שכולן : **ועל דברת שבועת אלהים**. שנשבענו לו בחורב לשמור מצותיו, ד"א אני נכון לשמור פי מלכי האומות המושלים בנו בגולגליות וארנוניות, ועל דברת שבועת אלהים, ובלבד שלא יעבירונו את השבועה שנשבענו למקום, ועל דברת, ואצל דברת שבועת אלהי אשמור פי המלכים, כן מצינו בחנניה מישאל ועזריה שאמרו לנבוכדנצר (דניאל ג) לך אמרין מלכא נבוכדנצר לא חשחין אנחנא על הדא פתגם להתבותך אם מלכא למה נבוכדנצר ואם נבוכדנצר למה מלכא אלא כך אמרו לו לך אנו אומרים דאת מלכא לנו לעבודה ולמסים ולגולגליות אך על דנא שאת אומר עלנא לעבוד עבודה זרה נבוכדנצר את ולא מלך ואת וכלבא שוין : **[ג] אל תבהל מפניו תלך**. אל תהי נבהל לומר שתלך ותברח מפניו למקום שאינו שליט שם שבכל מקום הוא שליט : **ואל תעמוד בדבר רע**. אל תעמיד עצמך עוסק בדברים רעים : **כי כל אשר יחפוץ**. להפרע ממך רשות ויכולת בידו לעשות : **[ד] באשר דבר מלך**

שלטון. בשביל אשר דבר הקב"ה מושל הוא ומי יאמר לו מה תעשה, ואם שומר מצוה אתה לא תדע דבר רע ולא תבואך : **[ה]** **ועת ומשפט ידע לב חכם**. החכם יודע שיש עת קבוע לפקודת רשעים ומשפטי יש לפני הקב"ה שסופו להפרע מהם, משפט יוסטי"צא בלעז והיא הפורענות : **[ו]** **כי לכל חפץ**. שהאדם עושה חפצו ועובר על דת יש עת להפרע ומשפט ופורענות מוכנת : **כי רעת האדם רבה עליו**. כאשר רבה רעת האדם ושאתו גדושה אז באה פקודתו, וכי משמש בלשון כאשר כמו (שמות יח) כי יהיה להם דבר בא אלי : **[ז]** **כי איננו יודע מה שיהיה**. כשהרשע עובר עבירה איננו נותן לבו למה שעתיד הקב"ה להביאו במשפט ואוי לו בכך : **כי כאשר יהיה**. הפורענות מי יגיד לו להמלך בו וליטול בו עצה וליטול רשות כי פתע פתאום יבואנו : **[ח]** **אין אדם שליט ברוח**. ברוחו ויצרו של שלוחו של מקום לכלוא ולמנוע ממנו את הרוח שבגופו שלא יטלנו מלאך המות : **ואין שלטון**. של שום מלך ניכר ביום מותו בכל מקום אתה מוצא והמלך דוד וביום מותו (מלכים א ב) ויקרבו ימי דוד למות לא הוזכר מלכות כאן : **ואין משלחת במלחמה**. זו לאמר אשלח בני או עבדי במקומי : **[ט]** **את כל זה ראיתי**. האמור למעלה : **ונתון את לבי לכל מעשה**. וגם לכל מעשה בני אדם נתתי את לבי וראיתי עת אשר שלט אדם בחבירו וגבר עליו וסופו נהפך לרעתו עמלק נתגבר על ישראל וסופו (במדבר כד) ואחריתו עדי אובד כך פרעה כן נבוכדנצר וכן סנחריב : **[י]** **ובכן**. ואז : **ראיתי רשעים קבורים**. בנבואה זו ראיתי רשעים קבורים שהיו ראויים להטמן בעפר שהיו נבזיי בין שאר אומות שנאמר עליהם (ישעיה כג) זה העם לא היה ושלטו בביתו של הקב"ה שהוא מקום קדוש ובלכתם משם אל ארצם היו משתבחים בעירם אשר כך וכך עשו בביתו של מקום אל תקרי וישתכחו אלא וישתבחו, כך דרשוהו רז"ל ולעניין השכחה כך נדרש באגדה וסופו שישתכח שמם וזכרם מן העיר עצמה אשר כן עשו בה שנאמר (יואל ד) וקבצתי את כל הגוים אל עמק יהושפט במקום שניאצו לפניו יפרע מהם וכן הוא אומר (תהלים עג) ה' בעיר צלננס ותבזה : **גם זה**. אחד מן ההבלים שנמסרו לעולם לייגע את הבריות שאין הקב"ה ממהר להפרע בעושי הרעה והבריות סבורים אין דין ואין דיין : **[יא]** **אשר אין נעשה פתגם**. משפט מעשה הרעה מהרה. שאין הקב"ה ממהר להפרע מעושי הרעה ועל כן הם סבורים אין דין ומלא לבם בקרבים לעשות רע : **[יב]** **אשר חוטא וגו'**. לפי שרואים שהחוטא עושה רע מאת אלפי וריבואות ומאריך לו הקב"ה ואינו נפרע ממנו : **מאת**. מקרא קצר ודבוק לפניו לומר מאת ימים מאת שנים מאת אלף וכן (ישעיי כא) ושכורת מקרא קצר וחסר שכורת כעס ולא מיין כשאר שכורת : **כי גם יודע אני**. כי אף בכל זאת שאינו ממהר להפרע מן הרשעים ולהיות הפרש בין צדיקים לרשעים יודע אני שסוף כל אחד ואחד ליטול שכרו וליראיו יהיה טוב, וטוב לא יהיה לרשע לפי אשר איננו ירא לפני האלהים : **[יד]** **יש הבל**. דבר המבהיל את הבריות : **אשר יש צדיקים**. שמגיע אליהם רעה כמעשה הרשעים ויש רשעים שמגיע אליהם טובה כמעשה הצדיקים אמרתי שגם זה אחד מן ההבלים הנוהגים בעולם ורבותינו דרשו לצד אחר במסכת הוריות ואינו מיושב לי על שיטות דבור שסיים החכם לומר

שגם זה הבל : **{טו}** את השמחה. שיהא שמח בחלקו ועוסק בפקודים ישרים משמחי לב ולא יהא שטוף אחר הרבות הון בנשך ומרבית וגזל כל מי שאינו שמח בחלקו ושטוף אחר הממון בא לידי עבירות גזל ואונאי רבית ושאינו שמח בחלקו לענין אהבת אשתו שטוף אחרי הנשים להרהר אחרי אשת איש : **לאכול ולשתות**. ממה שחנן לו הקב"ה ולשמח בחלקו, ומדרש אגדה כל אכילה ושתיה שבקהלת אינה אלא תלמוד תורה כענין שנאמר (ישעיה כח) לכו שברו ואכלו וגוי' : **והוא ילונו**. יתחבר עמו כענין שנאמר (שם נח) והלך לפניך צדקך : **ימי חייו אשר נתן לו האלהים**. יעשה כך וסוף המקרא מוסב על ראשו ומקרא מסורס הוא אין טוב לאדם ימי חייו אשר נתן לו האלהים כי אם לאכול ולשתות ולשמח והוא ילונו בעמלו : **{טז}** כאשר נתתי את לבי. אין כאשר זה משמש לשון דוגמא כמו כאשר עשה כן יעשה אלא לשון זמן (בראשית לו) כמו כאשר בא יוסף כאשר (שם מג) כלו לאכול וגומר אף זה כן כשהייתי נותן לבי לדעת ולתור וגומר, אז וראיתי כל מעשה האלהים : **שנה בעיניו איננו רואה**. הרשע השטוף אחר הממון והעריות : **{יז}** את כל מעשה האלהים. שמסר לבריות : כי לא יוכל האדם למצוא וגוי' אין הבריות יכולין לעמוד על סוף דרכו של הקב"ה מה שכר כל המעשה שנעשה תחת השמש שרואין רשעים מצליחים וצדיקים יורדים : **בשל אשר יעמול האדם לבקש**. בשביל אשר ראיתי הרבה עמלים לבקש ולמצא את סוף המדה ואינן יכולין : **וגם אם יאמר החכם**. שהוא יודע לא יוכל שהרי מרע"ה לא עמד על הדבר באומרו (שמות לג) הודיעני נא את דרכיך :

קהלת פרק ט

{א} ולבור. ולברר : **את כל זה**. ביררתי והבחנתי, אשר הצדיקים והחכמים ועבדיהם ביד האלהים, הוא עוזרם והוא שופטם כדי להטיבם באחריתם : **ועבדיהם**. הם תלמידיהם משמשיהם הולכי אורחותם : **גם אהבה גם שנאה**. אין יודעין שאר הבריות ואין מכירין לתת לב במה יאהבו למקום ובמה הם שנואים : **הכל לפניהם**. לפני הצדיקים והחכמים : **{ב}** הכל כאשר לכל. הכל נותנים ללבם כאשר מגיע לכל אדם שסוף דבר לתת לכל איש כדרכיו : **מקרה אחד**. ויודעים שסוף הכל אשר צדיק ואשר רשע למות ומקרה אחד יש בעולם הזה לכולם כל זה הם יודעים ואף על פי כן בוחרים להם דרך הטוב לפי שיודעים שיש הפרש ביניהם לעולם הבא : **לצדיק**. כגון נח : **לרשע**. פרעה נכה זה נצלע וזה נצלע : **לטוב**. זה משה : **לטהור**. זה אהרן : **ולטמא**. אלו מרגלים, אלו אמרו שבחה של ארץ ישראל ואלו אמרו גנותה אלו לא נכנסו לארץ ואלו לא נכנסו לארץ הרי מקרה אחד להם : **ולזובח**. זה יאשיהו שנאמר (ד"ה ב לז) ויזבח יאשיהו : **ולאשר איננו זובח**. זה אחאב שביטל את ישראל מעלות לרגל זה מת בחצים וזה מת בחצים : **כטוב**. זה דוד : **כחוטא**. זה

נבוכדנאצר, זה בנה בית המקדש וזה החריבו זה מלך ארבעים שנה וזה מלך ארבעים שנה : **הנשבע**. זה צדקיהו שנשבע לשקר שנאמר (ד"ה ב לז) גם במלך נבוכדנאצר מרד אשר השביעו וגומר : **כאשר שבועה ירא**. זה שמשון שנאמר (שופטים יג) ויאמר אליהם שמשון השבעו לי פן תפגעון בי אתם למדנו שהיתה שבועה חמורה לו זה מת בניקור עינים וזה מת בניקור עינים, על כן : **[ג] לב בני האדם מלא רע**. שאומרים אין דין פורענות לרשעים אין הכל אלא לפי המקרה פעמים לצדיק ופעמים לרשע : **ואחריו אל המתים**. וסופן יורדים לגיהנם : **[ד] כי מי אשר יבחר**. אל כל החיים יש בטחון. כי בעודו בחיים אפילו הוא רשע ונתחבר לרשעים כמו שנאמר אל כל החיים אפילו לרשעים יש בטחון שמא ישוב לפני מותו : **כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת**. ושניהם רשעים. טוב היה לו לנבוזראדן שהיה עבד רשע ונתגייר שלא הקדימתו מיתה מנבוכדנאצר רבו שנקרא אריה שנאמר (ירמיה ד) עלה אריה מסובכו ומת ברשעו בגהינם ועבדו בגן עדן, ורבותינו דרשו לענין מחתכין את הנבילה לפני הכלבים בשבת ומת המוטל בחמה אסור לטלטלו אלא אם כן הניחו עליו תינוק או ככר : **[ה] כי החיים יודעים שימותו**. ואולי ישובו אל לבם יום המיתה וישובו מדרכם אבל משמתו אינם יודעים מאומה ואין עוד להם שכר פעולה שיעשו מן המיתה ואילך אלא מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת : **[ו] גם אהבתם**. שאהבו פתי ולצון : **גם שנאתם**. ששנאו דעת : **גם קנאתם**. שהקניאו להקב"ה במעשה ידיהם : **וחלק אין להם וגו'**. בכל אשר נעשה וגו'. לא הועיל להם זכות בן ובת לאותן רשעים שעבדו ע"א ואין להם כפרה לאחר מיתה : **[ז] לך אכול בשמחה**. אבל אתה הצדיק שכבר רצה הקב"ה מעשיך הטובים ותזכה לעולם הבא לך אכול בשמחה : **[ח] בכל עת יהיו בגדיך לבנים**. התקן עצמך בכל שעה במעשה טוב שאם תמות היום תכנס בשלום, ומשל שלמה החכם את הדבר לאדם שהזמינו המלך ליום סעודה ולא קבע לו זמן אם חכם הוא או פקח מיד מכבס כסותו ורוחץ וסך וכן עת מחר עד עת יקרא אל הסעודה יהיו כל שעה בגדיו לבנים והוא רחוף וסך כך דרשוהו רבותינו במסכת שבת : **[ט] ראה חיים עם אשה אשר אהבת**. ראה והבן ללמוד אומנות להתפרנס ממנו עם תי"ת אשר בידך : **כי הוא חלקך בחיים**. אם עשית כן יהיה חלקך זה חיים בעה"ז להתפרנס מן האומנות ובעה"ב שיגיעת שניהם משכחת עון : **[י] כל אשר תמצא ידך לעשות**. רצון קונך בעוד שאתה בכחך עשה : **כי אין מעשה וגו'**. בשאול. לזכותך משתמות ואם עשית כן אין לך שום חשבון בשאול שתדאג ממנו, וכן המקרא מסורס, כי אין מעשה ודעת וחכמה בשאול לרשעים ולא חשבון לצדיקים כשיתנו החוטאים דין וחשבון וכך נדרש במדרש והבא לפותרו בלא סירוס כמשמעו פותר חשבון לשון מחשבה מה יוכל עוד לעשות להפטר מן הדין : **[יא] שבתו וראה**. כמו זכר. ווי"דונט בלע"ז : **לא לקלים המרוץ**. לא עמדה לעשאל קלותו משהגיע פקודתו : **ולא לגבורים המלחמה**. לא עמדה לאבנר גבורתו משהגיע יומו : **וגם לא לחכמים לחם**. כגון אני שהיה לחמי ליום (מלכים א ד) ששים כור סולת וגו' ועכשיו זה חלקי מכל עמלי מקלי ומקידה : **וגם לא לנבונים עושר**. כגון איוב בתחלה (איוב א)

ויהי מקנהו וגומר כשבאה שעתו אמר (שם יט) חנוני אתם ריעי : **ולא ליודעים חן**. הרי משה אין יודע ונבון ממנו בישראל ולא מצא חן בתפלתו שיכנס לארץ : **כי עת ופגע**. כמשמעו, ד"א כי עת יקרה אותם והפגיעה והתחינה יהיו רגילין בהם שלא יבואו לדברים הללו : **[יב] כדגים שנאחזים במצודה**. כדגים גדולים שנאחזים במצודה גרועה וחלושי ופירשו רבותינו היא חכה שאינה אלא כמין מחט ודג גדול נלכד בה : **כהם יוקשים בני האדם**. במכשול קטן וחלש כמו המצודה הרעה והפח נכשלים בני אדם בעת פקודת רעתם כשבא עתם ליפול הרעה עליהם פתאום במצודה רעה מלאווי"שה בלעז : **כהם**. כמותם : **[טו] ואדם לא זכר**. לא היה חושבו לכלום : **[טז] ואמרתי אני**. בראותי כן טובה חכמה מגבורה והרי חכמתו של זה בזויה לכולם ועכשיו כולם נמלטו על ידו, ומדרש אגדה עיר קטנה זה הגוף : **ואנשים בה מעט**. אלו איבריו של אדם : **מלך גדול**. זה יצר הרע שכל איבריו מרגישים בו : **איש מסכן**. יצר טוב : **[יז] בנחת נשמעים**. מקובלים הם לבריות : **מזעקת מושל בכסילים**. מלכי האומות ע"א, משה נפטר זה כמה שנים ועדיין גזירותיו מקובלים על ישראל וכמה מלכי האומות גוזרים גזירות על ישראל ואין דבריהם מתקיימין : **[יח] טובה חכמה מכלי קרב**. חכמתה של סרח שנאמר (שמואל ב כ) ותבא האשה אל העם בחכמתה עמדה להם יותר מכלי קרב שהיה בידם להלחם עם יואב : **וחוטא אחד יאבד טובה הרבה**. אילולי שהרגה לשבע בן בכרי היו כולם אבודים על ידו, ד"א וחוטא אחד יאבד טובה הרבה, הרי שהיו ישראל מחצה צדיקים ומחצה רשעים ובא אחד וחטא ועשאן מרובים נמצא שהכריע את כולם לחובה :

קהלת פרק-י

[א] זבובי מות יבאיש יביע וגו'. כגון בימי החורף שאין בזבובין כח והם קרובים למות גם אם בא לתוך שמן רוקח ומתערב בבשמים הוא מבאישו והוא מעלה קצף שקורין אשקו"מא בלעז ונראה בו כמין אבעבועות וזה משמעו של יביע הרי דבר קל שהפסיד דבר חשוב כך יקר מחכמה ומכבוד הסכלות מעט שהרי הכריע את כולם הרי שהיה אדם זה שקול במחצה עבירות ומחצה זכיות ובא ועבר עבירה אחת והכריעתו לכף חובה נמצאת סכלות זה שהוא דבר מועט יקר ושוקל וכבד יותר מכל החכמה והכבוד שהיה בו שהרי הכריע את כולם : **יקר**. לשון כובד, הוא כבד ושקול יותר מן החכמה וכבוד שבו, ומדרש אגדה מושלים יצר הרע לזבובי מות : **יבאיש יביע**. שם טוב שהוא ערב משמן רוקח : **[ב] לב חכם לימינו**. חכמתו מזומנת להטותו אל דרך המיומנת לטובתו : **ולב כסיל לשמאלו**. לעקשו מן הדרך המיומנת שהיא תפארת ונוחה לו : **[ג] ואמר לכל סכל הוא**. בהליכתו ובדבורו הכל מכירין שהוא שוטה : **[ד] אם רוח המושל**. מושל העולם תעלה עליך לדקדק אחריך במדת הדין : **מקומך אל תנח**.

מדתך הטובה אל תנח לומר לו מה יועיל צדקתי לי : **כי מרפא**. דקדוקי הדין ביסורין הבאין עליך מרפא הוא לעונותיך ויניח לך חטאים הגדולים : **[ה] כשגגה שיוצא מלפני השליט**. דומה הוא לשליט שהוציא דבר שגגה מפיו שוגג ואי אפשר לחזור כך אומר הקב"ה ואין להשיב : **[ו] נתן הסכל במרומים רבים**. זו היא הרעה שהיא כשגגה שיוצא מלפני השליט שניתן השטות והרשע במרומי גובה שהגביהם הקב"ה את הכסילים ואת הרשעים שאני רואה ברוח הקדש שהם עתידים לפשוט יד בהיכלו ולשום אותותם אותות : **ועשירים בשפל ישבו**. ישראל שכל הגדולה והכבוד שיש להם עכשיו בימי, עתידים לישוב בשפל שנאמר (איכה ב) ישבו לארץ ידמו : **[ז] ראיתי עבדים על סוסים**. כשדים הם שנאמר בהם (ישעיה כג) זה העם לא היה יתעלו להיות על סוסים מוליכים את שבויי ישראל אסורים בקולרין : **הולכים כעבדים על הארץ**. לפני קרונין של כשדים : **[ח] חופר גומץ**. שוחה : **בו יפול**. פעמים שהוא נופל בו כלומר יש לך חורש רעה וסופו לשוב עליו בסוף שכלה זרעו של נבוכדנצר ע"י כלי בית המקדש שנאמר (דניאל ח) ועל מרי שמיא התרוממת : **פורץ גדר**. סייג של חכמים לעבור על דבריהם : **ישכנו נחש**. מיתה בידי שמים ולפי שדבר בלשון פריצת גדר הזכיר בתשלומין לשון נשיכת נחש שהוא דר בחורי נקבי כתלי בתים פרוצים : **[ט] מסיע אבנים יעצב בהם**. מסיע אבנים ממחצבתם בהרים מתיגע להם : **יעצב**. לשון יגיעה כמו (בראשית ג) בעצבון תאכלנה כלומר כל אדם לפי מלאכתו עצבונו אף עושה רעה לפי זריעתו יקצור. יסכן בס. יתחמם בס כמו (מלכים א א) ותהי לו סוכנת אף העוסק בתורה ובמצות סופו ליהנות מהם : **[י] אם קהה הברזל**. חרבות צורים שקיהו פיהם וחדודם : **והוא לא פנים קלקל**. ואינם לטושים ומרוטים (יחזקאל כא) למען היות להם ברק, אע"פכ וחיילים יגבר מגביר הוא במלחמה את גבורי החיילים לנצח : **ויתרון הכשר חכמה**. ומעלת כשרון יש עוד לחכמה יותר מן. הברזל אם תלמיד חכם משחיר פניו ברעב ואתה רואהו מסכן בין העשירים הרבה חיילים מתגברים על ידו ועל תתמה על וייו וחיילים כי הרבה ווין נופלים כן בלשון עברית כמו (תהלים. ג) אם ראית גנב ותרחץ עמו (שמות טו) עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה והרבה מפורשים כזה : **[יא] אם ישך הנחש**. את איש : **בלא לחש**. מחמת שלא לחשו החבר שלא ישוך : **ואין יתרון**. לחבר הרשע שהיה רגיל ללחשו בלא לחש כך אם בני עירך נכשלים באיסורין מחמת שאין חכם דורש להם ומלמדם את חוקי התורה אין יתרון לו בשתיקותו ולא ישתכר : **[יב] דברי פי חכם חן**. על שומעיהם ונשמעים לו וטוב לו שנוטל גדולה עליהם : **ושפתות כסיל תבלענו**. זה המסית את חבירו מדרך טובה כגון בלעם שפרץ גדרן של אומות שגדרו עצמן מן העריות מדור המבול ואילך והוא יעץ להם להיות מפקירין נשותיהם לזנות : **[יג] תחלת דברי פיהו סכלות**. כשאמר לו הקב"ה (במדבר כב) מי האנשים האלה עמך היה לו להשיב ה' אתה יודע והוא אמר בלק בן צפור מלך מואב שלח אלי כלומר אם בעיניך אני נבזה חשוב אני בעיני מלכי הארץ : **ואחרית פיהו הוללות**. שיעמום וערבוב לכה איעצך זמת אולת : **[יד] והסכל ירבה דברים**. שהיה מתפאר בעצמו שהיה יודע דעת עליון. כי לא ידע האדם מה שיהיה. לו לאחר זמן שהרי

הלך ליטול שכרו במדין ולא ידע שיפול בחרב, ולפי פשוטו הסכל ירבה דברים גוזר ואומר מחר אעשה כן לפלוני ואינו יודע מה יהיה מחר : **ואשר יהיה מאחריו מי יגיד לו**. כלומר לא סוף דבר שאינו יודע מה יהי לאחר זמן אלא אף ההווה עכשיו מאחריו שלא כנגד עיניו אלא מאחורי ערפו מרחוק צריך הוא שיהא מי יגיד לו : **[טו] עמל הכסילים תיגענו**. כסילותם גורם להם עמל המיגען אשר לא למדו דרכי מבואות העיר ומתיגע ליכנס דרך פחתים ובצעי המים ויגע בטביעות רגליו בבוץ כלומר עצלות של עוזבי התורה גורם להם יגיעת עמל בגיהנם, אשר לא ידע ללכת אל נתיב אמת לפרוש מן העבירי לפי שלא למד תורה שנאי (תהלים קיט) נר לרגלי דבריך : **[טז] אי לך ארץ שמלכך**. בזמן שמלכך ודייניך מתנהגים בנערות : **[יז] בגבורה ולא בשתי**. שעוסקין בגבורת החכמה והבינה ולא בשתיית יין : **[יח] בעצלתים ימך המקרה**. כשאדם מתעצל ואינו מתקן פרצה קטנה שבתקרת הבית : **ימך המקרה**. ישפל הבנין המקרה את הבית והמסכך עליו : **ידלוף**. יטפטף דלף גשמים כלומר כשישראל מתעצלים בתורה הם נמקים ובית גאון עוזם חרב ומך : **[יט] לשחוק עושים לחם לחדוות מזמוטי חתנים ומלכים עושים סעודה וסתם סעוד' גדולה קרויה לחם כמו דאת אמר (דניאל ה) בלשצר מלכא עבד לחם רב : ויין**. משקין בסעודה אשר ישמח החיים : **והכסף יענה את הכל**. אם אין כסף אין סעודה לפיכך לא יתעצל אדם מן המלאכה כדי שיהא לו מה להוציא : **[כ] גם במדעך מלך**. אפיי במחשבותיך בלא דבור, גם אפילו מלך אל תקלל לא תרגיז למלכו של עולם, ד"א כמשמעו מלך בשר ודם : **עוף השמים**. נשמה הנתונה בך שסופה לעוף על השמים : **ובעל**. כנפים. מלאך המלווה אותך כעניין שנאמר (תהלים צא) כי מלאכיו יצוה לך ולפי משמעו העוברים והשבים, יש לך לדאג מכל בריה שמא יש שומעין ויגיד לאחרים :

קהלת פרק-יא

[א] שלח לחמך על פני המים. עשה טובה וחסד לאדם שיאמר לך לבך עליו אל תראנו עוד כאדם שמשליך מזונותיו על פני המים : **כי ברוב הימים תמצאנו**. עוד ימים באים ותקבל תשלומך ראה מה נאמר ביתרו (שמות כ) קראן לו ויאכל לחם וסבור שהוא מצרי ולא יראנו עוד מה הי סופו נעשי חתנו ומלך על ישראל והכניסו תחת כנפי השכינה וזכו בניו ובני בניו לישב בלשכת הגזית : **[ב] תן חלק לשבעה וגם לשמונה**. חלקת מלחמך ומשלך לשבעה צריכי חסד, חלק עוד לשמונה שיבואו אחריהם ואל תאמר די : **כי לא תדע מה יהיה רעה**. שמא עוד ימים באים ותצטרך לכולם או תנצל ע"י הצדקה מן הרעה ואם לא עכשיו אימתי, ורבותינו אמרו תן חלק וגומר אלו שבעה ימי בראשית תן אחד מהן חלק ליוצרך לנוח בשבת, וגם לשמנה אלו שמנת ימי המילה, דבר אחר תן חלק לטבעה

קרבת צבור של שבעת ימי פסח, וגם לשמונה, של שמונת ימי החג : **כי לא תדע מה יהיה רעה**. אם יחרב הבית ולא תקריבו עוד ויועילו וחכמותיו ומדות תרומיותיו ותשלום טובה ליושבי המקום על מנהג הטוב שהדריכם בדרך ישרה : **יפול**. ישכון כמו (בראשית כה) על פני כל אחיו נפל : **עץ**. תלמיד חכם שמגין בזכותו כעץ המסיד על הארץ : **[ד] שומר רוח**. ממתין ומצפה עד בא הרוח : **לא יזרע**. פעמים ממתין ואינו בא : **ורואה בעבים**. נותן עיניו בעבים וכשרואה אותם קודרים ירא לקצור מפני הגשמים ולעולם לא יקצור לפי שירא תמיד : **[ה] כאשר אינך יודע ; כעצמים בבטן המלאה**. דברים הנסגרים והנעצמים בבטן שהיא מלאה ואף על פי שבולטת לחוץ, כאשר אינך יודע הרי זה מקרא מסורס נדרש מסופו לראשו כאשר אינך יודע דרך הרוח כלומר ידיעות שתי אלו שוות לא זו גלויה לך ולא זו גלויה לך פעמים אתה סבור להכיר בעביי שיבא הרוח ואינו בא כאן כי עובר והולך לו אל ארץ אחרת והרי לשון זה כמו (בראשית יג) כגן ה' כארץ מצרים (ישעיה כד) כשפחה כגבירתה (שם כד) כקונה כמוכר ופעמים שהוא משה מוקדם למאוחר ופעמים שהוא משה מאוחר למוקדם אף כאן למד ידיעת הרוח מידיעת הבטן כלומר אין לך לשמור את הרוח לראות בעביי. (הגהה. ענין זה הוא מסורס בדברי רש"י ומהופך וצריכים להגיה כפי אשר הוא בספרים המדויקים ואז יובן שפיר וכך היא הנוסחא האמתית : **כאשר אינך יודע**. הרי זה מקרא מסורס נדרש מסופו לראשו כאשר אינך יודע עצמים בבטן המלאה דברים הנסגרים והנעצמים בבטן המלאה ואע"פ שפולטת לחוץ אינך יודע מה בבטנה כך אינך יודע דרך הרוח כלומר ידיעות שתי אלה שוות וכו' מס' שפתי חכמים) : **כעצמים**. אינק"לישורש בלעז כינו עוצם עיניו : **ככה לא תדע וגו'**. אף גזירותיו של מקום לעניין עניות ועשירות כך עלומות הם ממך ולא תמנע מן החסד לדאג שמא אחסר מנכסי ואעני, לא אעסוק בתורה ואתבטל ממלאכתי ואעני לא אשא אשה ויהי לי בנים ואצטרך להוציא עליהם : **[ו] בבקר זרע את זרעך וגו'**. אם למדת תורה בילדותך למד תורה בזקנותך אם היו לך תלמידים בילדותך יהיו לך תלמידים בזקנותך, נשאת אשה בת בנים בילדותך שא אשה בת בנים בזקנותך עשית צדקה בילדותך עשה צדקה בזקנותך : **כי אינך יודע אי זה יכשר**. אם תלמידים ובנים שבילדותך יתקיימו לך או שמא לא יתקיימו אלא שבזקנותך, מצינו ברבי עקיבא שהיו לו עשרים וארבעה אלף תלמידים מגבת ועד אנטיפרת וכולן מתו מפסח ועד עצרת ובא אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם, ולענין הבנים מצינו באבצן שלשים בנות שלח חוצה ושלשים הביא לבניו וכולם מתו בחייו, ובזקנותו הוליד את עובד ונתקיים לו : **[ז] ומתוק האור**. מתוק הוא אורה של תורה : **וטוב לעינים לראות את השמש**. ואשריהם תלמידים שעיניהם רואים הלכה מלובנת ומחוורת על בוריה כך נדרש באגדת תילים : **[ח] בכלם ישמח**. יהיה שמח בחלקו ובלבד שיזכור ימי החשך וייטיב מעשיו שינצל מהם והם ימי מיתת עולם הם ימי הרשעים : **כי הרבה יהיו**. באותן הימים יותר מימי החיים : **כל שבא**. עליו יהיה הבל וחשך יש הבל שהוא לשון פורענות וצרות כמו כי בהבל בא ובחשך ילך : **[ט] שמח בחור בילדותך**.

כאדם שאומר לעבדו ולבנו חטא חטא כי פעם אחת תלקה על הכל אף כאן החכם אמר שמח בחור בילדותיך והלך בדרכי לבך ובטוב תהיה כי על כל אלה יביאך השופט במשפט : **[י]** **והסר כעס**. דברים המכעיסים את המקום : **והעבר רעה**. יצר הרע : **מבשרך**. שיהיה לך לב בשר : **והשחרת**. נערות שראש אדם שחור בימי עלומיו : **יג (א) וזכור את בוראך**. תמן תנינן עקביא בן מהללאל אומר הסתכל בשלשה דברים וכולי, וממקרא זה דרש וזכור את בוראך שתתן דין וחשבון לפניו, וזכור את בורך קברך מקום עפר רמה ותולעה, וזכור בארך באר שנבעת ממקירה היא טפה סרוחה של זרע ושל לובן : **ימי הרעה**. ימי הזקנה והחלשות :

קהלת פרק-יב

[ב] **עד אשר לא תחשך השמש**. אמרו רבותינו זו פדחת שהיא מאורה ומצהבת באדם בחור וכשמזקנת היא מעלת קמטין ואין מצהבת : **והאור**. זה החוטם שהוא תואר קלסתר פנים : **והירח**. זו נשמה שמאירה לאדם שכיון שניטלה הימנו אין לו מאור העינים : **והככבים**. אלו הלסתות רומני דאפי שקורין פומ"ליש של לחיים שמצהיבים : **ושבו העבים אחר הגשם**. תבוא כהיית המאור אחר דמעת הבכי מכמה צרות שעברו עליו : **[ג]** **שיזועו**. ירתיחו : **שומרי הבית**. אלו הצלעות והכסלים המגינים על כל חלל הגוף : **והתעותו**. יאחזה עוות שקורין קראנ"יפף והתעותו אנקרופי"רונט בלע"ז : **אנשי החיל**. אלו השוקים שנשען כל הגוף עליהם : **ובטלו הטוחנות**. אלו השינים : **כי מעטו**. לעת זקנה רוב שיניו נושרות : **הרואות בארובות**. אלו העינים : **[ד]** **וסוגרו דלתים**. אלו נקביו : **בשפל קול הטחנה**. קול ריחים הטוחנים מאכל שבמעיו והוא הקורקבן והמסס : **ויקום לקול הצפור**. שאפילו קול צפור מנערתו משנתו משהזקין : **וישחו כל בנות השיר**. כל קולות של כלי השיר דומות עליו כשיחה ולפי פשוטו משמעו ישחו כמו ישפלו כל שרים ושרות יהיו שפלים בעיניו וכן ברזילי הגלעדי אמר לדוד (שמואל ב' יט) אם אשמע עוד בקול שרים ושרות : **[ה]** **גם מגבוה יראו**. מגבשושיות ותלוליות שברחובות הוא דואג לצאת לשוק פן יכשל בהם : **וחתחתים בדרך**. אימות וחתות הרבה בדרכים יש לו : **חתחתים**. לשון כפול הוא בתיבה כמו גלגלים קשקשים זלזלים : **וינאץ השקד**. לשון (שיר ז) הנצו הרמונים שהרי האל"ף לא נקראת בה אמרו רבותינו זו קליבוסת הנק"א בלעז שעצם הירך תקוע בה ובזקנותו בשרו כחוש והעצם בולט כמו נץ האילן שהוא בולט : **השקד**. אילן של שקדים כלומר שתקפוץ הזקנה עליו כשקד זה הממהר להנץ לפני כל האילנות : **ויסתבל החגב**. אלו העגבות שתהיו עגבותיו דומות עליו כסובל משא כבד : **ויסתבל**. אישד"רייד שורפיי"שין בלעז : **ותפר האביונה**. חמדת תאות נשים שאינו נזקק לנשים לתשמיש, אביונה תאווה כמו (דברים א) ולא אביתם (תהלים קיט) תאבתי לישועתך

11 **עַד אֲשֶׁר לֹא**. ירתק חבל הכסף. זה חוט השדרה שהוא לבן ככסף ובמותו חסר מוחו ומתרוקן ויבש ומתעקש בתוך החליות ונעשה כשלשלת, ירתק לשון רתוקות כסף : **ותרוץ גולת הזהב**. זה האמה שהיתה מקלחת מים ונובעת כמעין כמו גולות עליות, ותרוע לשון רציצה : **ותשבר כד על המבוע**. זה הכרס שהיא עבה ונבקעת במותו : **ונרוץ הגלגל אל הבור**. יתרוצץ גלגל העין בתוך גומה ולפי פשוטו גלגל הדולין בהם מים מן הבור כך נדרש כל הענין במסכת שבת, ומדרש קינות פותרו כנגד כל ישראל וזכור את בוראך בימי בחורותיך בעוד שהבחורות שבכם קיימת, בעוד שהכהונה קיימת שנאמר (ישעיה מ) ובחר אותו מכל שבטי ישראל לי לכהן, בעוד שהלויה קיימת שנאמר (דברים יא) כי בו בחר ה' אלהיך מכל שבטיך, בעוד שמלכות בית דוד קיימת שנאמר (תהלים עח) ויבחר בדוד עבדו, בעוד שירושלם קיימת שנאמר בה (מלכים א יא) העיר אשר בחרתי בה, בעוד שבית הבחירה קיימת שנאמר בה (ד"ה ב טו) עתה בחרתי והקדשתי הבית הזה, בעוד שאתם קיימים שנאמר (דברים יד) ובך בחר ה' : **עַד אֲשֶׁר לֹא יבואו ימי הרעה**. אלו ימי הגולה : **עַד שֶׁלֹא תחשך השמש**. זו מלכות בית דוד שנאמר (תהלים פט) וכסאו כשמש נגדי : **והאור**. זו תורה שנאמר (משלי ו) כי נר מצוה ותורה אור : **והירח**. זו סנהדרין דתנן סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה : **והכוכבים**. אלו הרבנים שנאמר (דניאל יב) ומצדיקי הרבים ככוכבים : **ושבו העבים אחר הגשם**. צרה אחר צרה קשה, אתה מוצא בכל הנבואות הקשה שנתנבא עליהם ירמיה לא באו עליהם אלא לאחר חורבן הבית : **ביום שיזועו שומרי הבית**. אלו משמורת כהונה ולוייה : **והתעותו אנשי החיל**. אלו הכהנים שהם גבורים בכח אמר ר' אבא בר כהנא כ"ב אלף לויים הניף אהרן ביום אחד אמר ר' חנינא המוראה הזו דבר קל הוא והכהן זורקה יותר משלשים אמה : **ובטלו הטוחנות**. אלו המשניות הגדולות משנת ר' עקיבא ומשנת ר' חייא ומשנת בר קפרא : **וחשכו הרואות**. שישתכח הגמרא מן הלב : **וסוגרו דלתים בשוק**. כגון דלתי נחושטא בן אלנתן שהיו פתוחין לרווחה : **בשפל קול הטחנה**. ע"י שלא נתעסקו בתור' אמר ר' שמואל נמשלו ישראל לטחינת הריחים מה ריחים אינן בטילות לא ביום ולא בלילה אף כאן (יהושע א) והגית בו יומם ולילה : **ויקום לקול הצפור**. זה נבוכדנצר הרשע, אמר ר' לוי י"ח שנה היתה בת קול יוצאת ומפוצצת בפלטין נבוכדנצר עבדא בישא זיל אחריב ביתיה דמרך דבני מרך לא שמעין ליה : **וישחו כל בנות השיר**. (ישעיה כד) בשיר לא ישתו יין : **גם מגבוה יראו**. מגבוה של עולם יתיירא וידאג לבו פן יעשה בו כאשר עשה בראשונים : **וחתחתים בדרך**. מתוך כך יבקש לו אותות ורמזים אם יצליח בדרך שילך כענין שנאמר (יחזקאל כא) כי עמד מלך בבל על אם הדרך לקסם קסם קלקל בחצים שאל בתרפים : **וינאץ השקד**. תצמח נבואת ירמיה שנאמר (ירמיה א) מקל שקד אני רואה אמר ר' אליעזר השקד הזה משעה שהוא מציץ עד גמר פירותיו כ"א יום כך מיי"ז בתמוז עד ט' באב כ"א יום : **ויסתבל החגב**. זה צלמו של נבוכדנצר (דניאל ג) רומיה אמין שתין פותייה אמין שית ואם אין עוביו שש אינו יכול לעמוד ואת אמרת אוקמיה בבקעת דורא אמר רב ביבי מעמידין אותו ונופל

מעמידין אותו ונופל עד שהביאו כל זהב שבירושלים ושפכו דימוס על רגליו לקיים מה שנאמר (יחזקאל ז) וזהבם לנדה ולמס יהיה : **ותפר האביונה**. זו זכות אבות תופר משענת אבות שלכי ויהיה אביונה מלשון אב : **כי הולך האדם**. ישראל שנקרא צאן אדם אתם : **אל בית עולמו**. מבבל באו לבבל חזרו תרח אבי אברהם מעבר הנהר היה : **וסבבו בשוק הסופדים**. גלות יכניה קדמה לגלות צדקיה י"א שנה כשהגלה נבוכדצר את גלות צדקיהו בקולרין היו יוצאין גלות יכניה לקראת נבוכדצר על כרחן עם שאר בני העיר לקלסו שהוא גבור ומצליח והיו רואין את השבויים ושואלין אותם איש על קרובו מה נעשה בו והיו משיבין אותן (ירמיה טו) אשר למות למות ואשר לשבי לשבי ואשר לחרב לחרב והיו מקלסין בידם אחת ובידם אחרת מספקין ומטפחין הספד על אחיהם ועל בניהם : **עד אשר לא ירתק חבל הכסף**. זו שלשלת יוחסין : **ותרוץ גולת הזהב**. אלו דברי תורה שנאמר (תהלים יט) הנחמדים מזהב : **ותשבר כד על המבוע**. כדו של ברוך בן נריה על מבועו של ירמיהו ששניהם גלו לבבל ופסקו מלימודם בעוני הדרך, תחלה גלו למצרים שהגלם יוחנן בן קרח וכשהחריב נבוכדנצר את מצרים הגלם לבבל : **ונרוץ הגלגל אל הבור**. זו בבל שהוא זוטו של עולם : **{ז} וישב העפר וגו'**. מבבל באו לבבל חזרו : **והרוח תשוב**. זו רוח הקדש שכיון שנסתלקה רוח הקדש גלו : **{ח} הבל הבלים**. אני רואה בעולם : **אמר הקהלת**. מי שבו קבוצת החכמה : **הבל הבלים**. כל מה שנברא בששת ימי בראשית : **{ט} ויותר שהיה קהלת חכם**. ויותר ממה שנכתב בספר זה היה קהלת חכם : **ואזן**. עשה אזנים לתורה כקופה זו שאין לה אזנים לאחוז בה ובא ועשה לה אזנים שתיקן עירובין לסייג שמירת שבת ותיקן נטילת ידים סייג לטהרה וגזר על השניות סייג לעריות : **{י} בקש קהלת**. נתן לבו וחזר על הדבר ומצאו : **דברי חפץ**. הלכה למשה מסיני : **וכתוב יושר**. זה תורה שבכתב והנביאים : **{יא} דברי חכמים**. שעשו סייג לתורה בגזירות להרחיק את האדם מן העבירה כגון אכילת קדשים עד השחר והם אמרו עד חצות וקריאת שמע דערבית כמו כן : **כדרבנות**. מה דרבן זה מכוון את הפרה לתלמיה כך דבריהם מכוונים את האדם לדרכי חיים : **וכמשמרות נטועים**. מה מסמר זה קבוע אף דבריהם קבועים ומה נטיעה פרה ורבה אף דבריהם פרים ורבים למצוא בהם טעם : **בעלי אסופות**. מסמרים שיש להם גולגולת אסופה וגסה גרו"סה בלע"ז כן פירשו דונש בן לברט : **נתנו מרועה אחד**. כל דבריהם דברי אלהים חיים הוא אמרן ורועה אחד נתן משה מפי הגבורה : **וכמשמרות**. כתוב בשי"ן שהתורה בעשרים וארבעה ספרים וכמנין משמרות כהונה ולויה : **{יב} ויותר מהמה בני הזהר**. ויותר מיושר דברי אמת דברים הכתובים בספרים הנזכרים למעלה : **בני הזהר**. לשמור דברי חכמים ואם תאמר אם יש בהם צורך למה לא נכתבו : **עשות ספרים הרבה אין קץ**. אם באנו לכתוב לא הספקנו : **ולהג הרבה יגיעת בשר**. ואם לתת לב לגירסא חבילות יותר ממה שאין הלב משיג יגיעה היא לבריות שאין להשיג ואל יאמר הואיל ולא אוכל לגמור המלאכה למה אתחיל, אך : **{יג} סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא**. מה שתוכל עשה ולבך לשמים : **ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם**. כי

לדבר הזה נברא כל האדם : [יד](#) כי את כל מעשה. אשר אדם עושה,
יביא האלהים במשפט, ולכך נקוד מעשה פתח והטעם למעלה לפי שאינו
דבוק לשם : על כל נעלם. אפילו על השוגג : אם טוב ואם רע. אפילו נכשל
במצוה כגון נותן צדקה לעני בפרהסיא : סוף דבר הכל נשמע את האלהים
ירא וגו' : חסל פירש"י קהלת :